

OULUN YLIOPISTO
UNIVERSITY of OULU

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Luokanopettajankoulutus		Tekijä Alapartanen, Juha-Pekka	
Työn nimi ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN SUUNTAVIIVOJA Narratiivisen elämäkertatutkimuksen metodologista tarkastelua			
Pääaine	Työn laji	Aika	Sivumäärä
kasvatustiede	pro gradu -tutkielma	toukokuu 2013	69
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä pro gradu -tutkielmassa monitieteisen elämäkertatutkimuksen perustaksi esitetään narratiivisuutta. Elämäkertatutkimus edellyttää monitieteistä näkökulmaa, minkä toteutuminen on mahdollista vasta, kun elämäkertatutkimuksesta tehdään aidosti narratiivista. Tutkielmassa pyritään nimensä mukaisesti luomaan elämäkertatutkimukselle suuntaviivoja toteuttamalla narratiivisen elämäkertatutkimuksen metodologista tarkastelua.</p> <p>Elämästä kertomisen ja elämäkertojen historian havaitaan olevan pitkä. Tutkielmassa tieteellinen elämäkertatutkimus jaetaan kolmeen historialliseen päävaiheeseen: moderniin, uuteen ja narratiiviseen vaiheeseen. Kolmen päävaiheen taustalta löydetään yli kaksituhatuotinen elämäkertaperinteen muovautumisen kausi. Elämäkertaperinteen historiallisessa tarkastelussa havaitaan, että elämästä kertominen on sisältänyt moraalisen-pedagogisen ulottuvuuden ihmisen kulttuurisen kehityksen varhaisvaiheista asti.</p> <p>Narratiivisen elämäkertatutkimuksen teoriapohjaa rakennetaan elämästä kertomisen ympärille. Muistin ja kielen osoitetaan olevan elämästä kertomisen perusedellytyksiä. Elämästä kertomisen havaitaan edellyttävän lisäksi ajallisuutta ja spatiaalisuutta, mihin perustuen aika ja paikka nostetaan tärkeimmiksi kerrottua elämää määrittäviksi tekijöiksi. Todellinen eletty elämä yhdistetään elämästä kertomiseen identiteetin käsitteen avulla. Tutkielmassa esitetään, että identiteetti rakentuu elämän ja kerronnan vuorovaikutuksessa. Elämästä kertomisen ikaikaisuutta selitetään identiteetin ja kerronnan välisellä suhteella. Kertomuksen esitetään olevan erinomainen väline sekä kokemusten jakamiseen että identiteetin ilmaisemiseen.</p> <p>Elämäkertatutkimuksen aineisto jaetaan kolmeen päätyyppiin: omaelämäkertoihin, elämäkertomuksiin ja muuhun elämäkerralliseen lähdeaineistoon. Omaelämäkertoja saadaan aineistoksi keräämällä. Elämäkertomuksia on mahdollista hankkia elämäkertahaastattelun avulla. Muulla elämäkerrallisella lähdeaineistolla tarkoitetaan kaikkea sitä, mitä yksilön elämää koskien on saatavilla.</p> <p>Elämäkertatutkimuksen analyysi voidaan toteuttaa noudattamalla induktiivista, deduktiivista tai abduktiivista päättelyn logiikkaa. Päättelyn logiikat ja narratiivisen tutkimuksen analyysimenetelmät tuodaan tutkielmassa yhteen. Narratiivien analyysin ja narratiivisen analyysin esitetään sitovan yhteen elämäkertatutkimuksen perinteisiä näkemyksiä ja luovan niille kestävä teoreettista pohjaa.</p> <p>Eettisesti kestävä elämäkertatutkimuksen kehittäminen nostetaan yhdeksi tutkielman tärkeimmistä päämääristä. Elämäkertatutkimuksen esitetään perustuvan ihmissuhteisiin, minkä varaan eettisyyden pohdinta rakennetaan. Eettisyyden korostetaan oleva osa tutkimuksen jokaista vaihetta. Eettisesti kestävä elämäkertatutkimuksen toteuttamisen todetaan olevan haaste.</p> <p>Elämäkertatutkimuksen luotettavuutta tarkastellaan totuudenkaltaisuuden näkökulmasta. Elämäkertatutkimuksen tärkeimmiksi luotettavuustekijöiksi esitetään tutkijaa itseään sekä tiedeyhteisön ja yleisön suorittamaa kriittistä arviointia. Tarkempien luotettavuuskriteereiden puutetta selitetään tieteellisen keskustelun vähäisyydellä. Tieteenalojen rajat ylittävän keskustelun herättäminen voidaan nähdä yhtenä tutkielman tärkeimmistä päämääristä.</p> <p>Elämästä kertomisen merkityksen havaitaan olevan suuri myös postmodernissa maailmassa. Tähän liittyen tutkielmassa pohditaan elämän merkityksellisyyden kokemista kertomusten näkökulmasta. Lisäksi internetin osoitetaan muuttaneen elämästä kertomisen kulttuuria merkittävästi. Elämästä kertomisen luonteen esitetään olevan muovautumassa uudelleen. Maailman muuttuessa myös elämäkertatutkimuksen uskotaan muuttuvan.</p>			
Asiasanat elämäkertatutkimus, identiteetti, narratiivisuus, metodologia, monitieteisyys, tutkimusetiikka			

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

1 JOHDANTO	1
2 ELÄMÄKERTOJEN HISTORIA	6
2.1 Elämäkertaperinteen muotoutuminen	8
2.2 Moderni elämäkertatutkimus	12
2.3 Uusi elämäkertatutkimus	16
2.4 Narratiivinen elämäkertatutkimus	17
3 ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN TEOREETTISISTA LÄHTÖKOHDISTA	19
3.1 Muisti ja kieli – elämästä kertomisen perusedellytykset	20
3.2 Kertomus ja identiteetti	22
3.2.1 Aika ja paikka – kerrottua elämää määrittävät tekijät	23
3.2.2 Identiteetin rakentuminen elämän ja kerronnan vuorovaikutuksessa	24
4 AINEISTONKERUU ELÄMÄKERTATUTKIMUKSESSA	26
4.1 Omaelämäkertojen kerääminen	27
4.2 Elämäkertaahaastattelu	29
4.3 Muu elämäkerrallinen lähdeaineisto	32
5 ANALYYSI ELÄMÄKERTATUTKIMUKSESSA	35
5.1 Tiedon luonne ja päättelyn logiikka elämäkertatutkimuksessa	37
5.2 Narratiivien analyysistä narratiiviseen analyysiin	39
5.2.1 Biografinen case-rekonstruktio	41
5.2.2 Elämäkerran muodostamisen seitsemän kriteeriä	43
6 ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN EETTISYYS	45
6.1 Aineiston eettisyys	47
6.2 Tulkintojen eettisyys	50
7 ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	53
7.1 Elämäkertatutkimuksen luotettavuuden arviointi	54
7.2 Hyvä elämäkertatutkimus	56
8 POHDINTA	57
LÄHTEET	63

1 JOHDANTO

Tässä pro gradu -tutkielmassa elämäkertatutkimusta esitellään monitieteisesti ja kokonaisvaltaisesti. Vaikka elämäkertatutkimusta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on saatavilla verrattain paljon, puuttuvat tiiviit yleisesitykset lähes tyystin. Suomeksi elämäkertatutkimuksesta on kirjoitettu allekirjoittaneen tietojen mukaan vain kaksi vähänkään kattavampaa ja monitieteisempää yleisteosta: Merja Nummisen lisensiaatintutkimus *Elämäkerrallinen lähestymistapa* (1987) ja Hannu Huotelinin tutkimus *Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut* (1992). Numminen (1987, 11) lähestyy aihetta monitieteisesti, mutta rajaa tutkimuksestaan kuitenkin pois kirjallisuuden, kirjallisuudentutkimuksen ja historian tutkimuksen. Myös Huotelin (1992, 87) korostaa monitieteisen lähestymistavan välttämättömyyttä. Huotelinin tutkimuksen puutteena elämäkertatutkimuksen kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta voidaan nähdä se, että siinä elämäkertatutkimusta tarkastellaan ainoastaan haastatteleamalla kerättyjen elämäkertomusten näkökulmasta (emt., 2). Teosten paino-
vuosien valossa on ymmärrettävää, että niiden yhteys ihmistieteiden aloilla viimeisen parin vuosikymmenten aikana voimistuneeseen narratiiviseen käännteeseen on vähäinen.

Nummisen ja Huotelinin tutkimusten lisäksi elämäkertatutkimusta koskevaa tutkimuskirjallisuutta suomeksi on saatavilla lukuisissa artikkelikokoelmissa ja väitöskirjojen metodiluvuissa, mutta niiden ongelmina ovat, toisen tutkijan, tai ainakin aloittelevan tutkijan kannalta, hajanaisuus ja yksipuolisuus. Väitöskirjoissa elämäkertatutkimusta esitellään toteutetun tutkimuksen valossa, jolloin yksittäiset piirteet saavat osakseen ansiokasta tarkastelua, mutta suuri osa kokonaiskuvan kannalta merkittäviä näkökulmia jää pimentoon. On luonnollista, että kokonaisvaltainen näkökulma jää väistämättä haaveeksi myös useamman tutkijan artikkeleista koostuvissa kokoelmissa. Kolmannen merkittävän tekijän elämäkerta-

tutkimuksen kokonaiskuvan hämärtyemisessä muodostavat tieteenalakohtaiset perinteet ja rajat, joista on seurannut pääosin kuvitteellisia, mutta yhtä kaikki pysyvinä pidettyjä risti-riitoja. Elämäkertatutkimuksesta on keskusteltu lähes pelkästään näiden rajojen määrittämissä puitteissa.

Elämäkertatutkimusta koskeva monitieteinen keskustelu on herännyt Suomessa vasta viime vuosina. Tässä kehityksessä erityisesti suomalainen historiantutkimus on ollut viimeisten heränneiden joukossa, minkä voi todeta Rami Kurthin ja Timo Soikkasen (2006) toimittamasta henkilöhistoriallisen tutkimuksen antologiasta *Yksilö ja yhteisö*. Tuoreimmista ja varta vasten antologiaa varten kirjoitetuissa artikkeleissa peräänkuulutetaan uusien näkemysten ja uudistetun tutkimuksellisen käsitteistön tarpeellisuutta (esim. Mäkelä 2006, 266). Suomalaisen historiantutkimuksen piirissä tehdyn elämäkertatutkimuksen nykytilasta saa oivallisen kuvan, kun tutustuu *Historiallisen aikakauskirjan* vuoden 2012 neljänteen numeroon. Kyseinen numero on teemanumero, joka ei suinkaan pidä sisällään esimerkiksi *Yksilö ja yhteisö* -antologiasta tuttujen biografisen tai henkilöhistoriallisen tutkimuksen käsitteiden alle luettavia artikkeleita. Kyse on nimenomaan elämäkertatutkimuksen teemanumerosta, jonka sisältämät artikkelit tulevat huomattavasti lähemmäksi sitä monitieteistä elämäkertatutkimusta, jota tässä tutkielmassa pyritään kuvaamaan.

Ulkomaisten tutkimuskirjallisuuden osalta pätevät pääosin samat edellä esitetyt huomiot. Esimerkiksi tämän tutkielman kannalta tärkeä Ivor Goodsonin ja Pat Sikesin (2001) *Life history research in educational settings* pitää sisällään erittäin monipuolisen esityksen, mutta tarkastelee Huotelinin tutkimuksen (1992) tavoin lähinnä haastatteluihin perustuvan tutkimuksen tekemistä. Historiantutkimuksen alle luettavat elämäkertatutkimukset, jotka tyypillisimmin edustavat yksittäiselämäkertatutkimuksia, ovat jääneet syvällisemmästä tieteellisestä keskustelusta paitsi myös maailmalla (Caine 2010, 123). Elämäkertatutkimusta kokonaisvaltaisemmin ja monitieteisemmin tarkastelevia teoksia ei löydy monia edes kansainvälisessä tarkastelussa, mutta sentään muutamia. Esimerkkinä voidaan mainita tämän tutkielman lähteenäkin käytetty Brian Robertsin *Biographical Research* (2011), joka antaa kattavan kuvan elämäkertatutkimuksen monitieteisestä kentästä. Painovuotensa perusteella tuoreinta monitieteistä näkemystä edustaa Marianne Horsdalin *Telling Lives* (2012), joka esittelee laajasti sitä narratiivista elämäkertatutkimusta, jota kohti tämän tutkielman kirjoittaja lähti kulkemaan vuonna 2011.

Tämän tutkielman lähtökohta on, että elämäkertoja tutkimuksellisessa mielessä hyödyntävien tieteenalojen perinteet ja näkemykset voidaan sovittaa yhteen. Käytännössä kaikki ihmistieteet ovat kiinnostuneita jossain määrin elämäkertoista, minkä vuoksi monitieteisen keskustelun ei luulisi olevan mahdotonta. Lähdetään liikkeelle käsitetarkastelulla. Tässä vaiheessa moni aihetta tunteva odottaa elämäntarina ja elämänhistoria -erotteluun perustuvaa käsitetarkastelua (esim. Denzin 1997, 283–286; Goodson & Sikes 2001, 17; Roos 1988, 139). Tässä tutkimusperinteessä kirjoitetun omaelämäkerran rinnalle tunnustetaan haastattelemalla kerätyt elämäntarinat, joista tutkija analysoimalla tuottaa elämänhistorioita, jotka kokonaisuudessaan muodostavat elämänhistoriatutkimuksen. Tämän yleisesti hyväksytyyn näkemyksen tausta voidaan selittää tieteenalojen tekemillä pesäeroilla ja linjanvedoilla. Vaikka sosiologinen elämäkertatutkimus ei vastaakaan täysin muiden ihmistieteiden näkemyksiä elämäkertojen käytöstä, sen asema elämäkertatutkimuksen kotikenttänä on yleisesti tunnustettu. Kiinnittymisen pohjimmiltaan sosiologiseen elämäkertatutkimukseen, voi nähdä olevan osa tieteenalojen tieteellisyyden rakentamista ja perustelemista. Pääasia tuntuu olleen, että tutkimuksia ei missään nimessä niputeta laajemman lukijakunnan suosiossa olevan elämäkertaperinteen alle. Elämäkerta sekä biografia ja sen kansainväliset västineet, ovat sanoina viitanneet tieteen halveksumaan ja väheksymään yksittäiselämäkertojen perinteeseen, jota ovat pitäneet yllä jo parin tuhannen vuoden ajan historioitsijat ja kirjailijat.

Sosiologinen elämänhistoriatutkimus on arki- ja tutkimuskielessä muuntautunut elämäkertatutkimukseksi. Vastaavalla tavalla on käynyt jo aiemmin mainituille biografiselle tutkimukselle ja henkilöhistorialliselle tutkimukselle sekä muun muassa omaelämäkertatutkimukselle, elämäkerralliselle tapaustutkimukselle ja monille hieman laajemmille käsitteille kuten, elämäkertametodille, elämäkerralliselle tutkimusotteelle ja elämäkerralliselle lähestymistavalle. Kaikki edellä mainitut ja niiden lisäksi monet muut käsitteet ovat saaneet rinnalleen elämäkertatutkimuksen käsitteen. Kehitykselle on yksinkertainen selitys. Käsitteet vakiintuvat käytön kautta. Käsite on hyödyllinen vain silloin, kun se on ilmaisuvoimainen ja käytännöllinen. Elämäkertatutkimus on tällainen, kaikille elämäkertoja hyödyntäville ihmistieteen aloille kelpaava, luonteva käsite.

Kerrottu elämä on elämäkerta. Yksilön elämästä voi kertoa joko yksilö itse tai joku toinen henkilö. Elämäkertoja on näin ollen kahdenlaisia: omaelämäkertoja ja elämäkertoja. Elämäkertojen ja omaelämäkertojen väliin sijoittuvat lisäksi haastatteluin kerätyt elämäkerrat,

elämäkertomukset. Tutkielmassa esitellään malli, joka kattaa elämäkertatutkimuksen monitieteisen kirjon perinteisistä sosiologista näkemyksistä aina tieteellisessä mielessä halveksuttuihin yksittäiselämäkertoihin asti. Tutkimukset monitieteisen elämäkertatutkimusten sisällä voivat erota toisistaan huomattavasti, mutta yksi tekijä on yhteinen. Elämäkerrat ovat elämäkertoja ja tutkimus on tutkimusta. Kun nämä kaksi sanaa ja käsitettä yhdistetään, saadaan elämäkertatutkimuksen käsite. Näin menettelee laajempaan kulttuuriseen perinteeseen nojaava arkijärki, jota tieteenalat eivät ole yrityksistään huolimatta kyenneet viimeisen sadan vuoden aikana nujertamaan.

Monitieteinen elämäkertatutkimus ei silti nojaa pelkän arkijärjen varaan. Tässä tutkielmassa monitieteisen lähestymistavan mahdollistajaksi ja toisistaan erillisiksi julistautuneiden tieteenalojen tutkimuserinteiden yhdistäjäksi ehdotetaan narratiivista tutkimusta. Tutkielmassa pyritään rakentamaan tiivis, mutta kattava yleisesitys ja kokonaiskuva elämäkertatutkimuksen monitieteisestä viitekehystä. Tästä elämäkertojen monitieteisestä tutkimuksellista hyödyntämisestä tutkielmassa käytetään nimitystä narratiivinen elämäkertatutkimus, lyhyemmin elämäkertatutkimus. Narratiivinen elämäkertatutkimus tutkii elämää elämästä kertomisen kautta. Kerrottu elämä on narratiivi, (elämän)kertomus ja elämäkerta.

Tämä tutkielma etenee siten, että ensin esitellään elämästä kertomisen ja elämäkertojen historiaa esihistorialliselta ajalta nykypäivään. Historiankatsauksen jälkeen perehdytään elämäkertatutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin. Teoreettisten lähtökohtien tarkastelun jälkeen siirrytään aineistonkeruuseen ja aineiston analyysiin, minkä jälkeen pohditaan elämäkertatutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Tutkielma päättyy lukuun, jossa pohditaan elämäkertatutkimuksen ja elämästä kertomisen merkitystä ja tulevaisuutta.

Tässä tutkielmassa tieteenalakohtaisuus pyritään korvaamaan monitieteisyydellä, minkä vuoksi kirjoittaja ei erittele tieteenaloja toisistaan historiallista tarkastelua lukuun ottamatta. Kirjoittajan tavoitteena on esittää ulkopuolisen, mutta perehtyneen tarkkailijan puheenvuoro, jota tieteenalakohtaiset perinteet eivät liiaksi rasita. Tutkielmassa, kuten elämäkertatutkimuksessakaan, ei voida välttyä subjektiivisilta näkemyksiltä. Subjektiivisuus on käännettävä vahvuudeksi. Koska tulkinnat ja näkemykset ovat subjektiivisia, pyritään tässä tutkielmassa asiat esittämään ja perustelemaan siten, että lukijan onnistuu rakentaa niistä omat tulkintansa.

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus on antaa aloittelevalle ja ehkä jopa hieman edistyneemmälle tutkijalle kokonaiskuva kaikesta siitä, mihin elämäkertatutkimuksen käsitteellä viitataan. Tutkielman lukija voi muodostaa oman näkemyksensä siitä, millä tavoin kirjoittaja on monitieteisyyden tavoittelussaan onnistunut. Tämä edellyttää paitsi tutkielman lukemista myös hieman perehtymistä tutkielman lähdeluetteloon ja sen sisältämään tutkimuskirjallisuuteen.

Kirjoittaja on pian valmistuva luokanopettaja, jonka läpikäymät opinnot ovat pitäneet sisällään paitsi kasvatustieteen myös selkeästi muihin tieteenaloihin linkittyviä perusopintoja. Kirjoittajan luokanopettajan tutkintoon luettavat sivuainekokonaisuudet sijoittuvat liikuntatieteen ja kuvataiteen aloille. Tätä taustaa vasten voidaan esittää, että luokanopettajakoulutus edustaa monitieteisyyttä. Tutkintoon kuuluvien opintojen lisäksi kirjoittaja on suorittanut yliopistollisia opintoja kielitieteen, oikeustieteen, hallintotieteen ja sosiologian aloilta. Kirjoittaja tunnustautuu yleisesti kiinnostuneeksi ja laaja-alaista humanistista sivistystä tavoittelevaksi ihmiseksi ja elinikäiseksi oppijaksi. Vapaa-aikanaan kirjoittaja harrastaa historiaa, kirjallisuutta sekä elokuvia ja muuta populaarikulttuuria. Edellä mainitut kiinnostuksen kohteet ovat ajaneet kirjoittajan lukemaan lukuisia elämäkertoja. Kiinnostus elämäkertojen sisältämää tietoa kohtaan vei kirjoittajan nyt jo kaksi vuotta kestäneelle matkalle elämäkertatutkimuksen maailmaan. Tämä pro gradu -tutkielma on kyseisen matkan tärkeä välietappi, mutta tuskin päätepiste.

2 ELÄMÄKERTOJEN HISTORIA

Kertomuksilla on ollut suuri merkitys ihmiskunnalle esihistorialliselta ajalta lähtien. Ihminen on ollut aina uteliaan kiinnostunut siitä, miten maailma on syntynyt, miten luonnonilmiöt selittyvät ja mikä on ihmisen paikka häntä ympäröivässä kaikkeudessa. Utelias ihmisen sai vastauksia kertovalta ihmiseltä. Myytit, saagat ja legendat ovat vastauksia uteliaan ihmisen esittämiin kysymyksiin. Kertomukset vastasivat jo esihistoriallisella ajalla ihmisen luontaiseen tarpeeseen tietää, mistä hän on tullut, missä hän on nyt ja mihin hän on menossa. Luomiskertomusten, luonnonilmiöitä selittävien ja kuolemanjälkeistä elämää käsittelevien myyttien ohella keskeisimpiä olivat kertomukset sankarillisista yksilöistä, jotka tarjosivat ajan ihmiselle käyttäytymismalleja ja moraalisääntöjä. Näin ollen elämästä kertominen sisälsi jo tuolloin moraalis-pedagogisen ulottuvuuden. Lisäksi voidaan todeta yksilöstä kertomisella olleen jo esihistoriallisella ajalla tärkeä asema tuon ulottuvuuden välittämisesä. (Harnett 2010, 160–161.)

Kirjoitustaito mahdollisti kirjallisen kulttuurin syntymisen ja sitä kautta myös elämäkerrallisen kirjoittamisen. Jo varhaisimmissa korkeakulttuureissa tunnettiin ainakin jonkinasteista tarvetta kirjoittaa yksilön elämästä. (Hamilton 2007, 12.) Toden teolla elämäkertoja alettiin kirjoittaa antiikin ajalla. Kreikkalainen Plutarkhos (teoksellaan *Kuuluisien miesten elämäkertoja*), roomalainen Tacitus (teoksellaan *Agricola*), roomalainen Suetonius (teoksellaan *Rooman keisarien elämäkertoja*) ja kreikkalainen Diogenes Laertios (teoksellaan *Merkittävien filosofien elämät ja opit*) olivat tärkeimmät suunnannäyttäjät. Heidän teoksensa loivat perustan klassiselle hellenistiselle elämäkertatraditiolle. (Possing 2013, 2.)

Hellenistinen traditio oli vahvasti moraalis-pedagoginen. Elämäkertojen tarkoitus oli opettaa ja innoittaa ihmisiä, mikä näkyy tavoissa, joilla yksilön elämästä kerrotaan. Antiikin ajan elämäkerroissa keskushenkilöt kuvattiin joko paikkansa täyttäneinä, esimerkillisinä onnistujina tai kunnianhimoonsa ja ylimielisyyteensä langenneina epäonnistujina. (Emt., 2.) Tämän yleistävän ja kärjistävän tavan taustalla vaikutti moraalis-pedagogisen perustan lisäksi se, että antiikin ajalla ei tehty eroa julkisen ja yksityisen kuvaamisen välillä. Yksilön sisäinen maailma ei näkemyksen mukaan eronnut ulkoisesta kuvasta tai sillä ei nähty olevan kerronnallista merkitystä. Näin ollen myös jako omaelämäkertaan ja elämäkertaan oli tuntematon. (Hamilton 2007, 27.)

Antiikin aikana elämäkerta siirtyi vähitellen kristinuskon vaikutuspiiriin. Juutalaisuus näytti *Vanhan testamentin* kautta esimerkkiä kristinuskolle. *Vanhan testamentin* ihmiset ovat nimettyjä, kuvailtuja ja ennen kaikkea toimivia yksilöitä. Tapa kertoa elämästä ja kansan historiasta elämäkerrallisesti kuvattujen ja toisiinsa linkittyvien yksilöiden kautta oli osa vanhaa juutalaista perinnettä. Tämä yksilöihin sidottu kerronnan perinne sinänsä, kuten edellä on esitetty, on yleismaailmallinen. Kristinuskko säilytti juutalaisen elämäkerrallisen kerronnan perinteen, mutta vaihtoi näkökulmaa. *Uuden testamentin* evankeliumit eivät ole *Vanhan testamentin* tavoin hajanaisia, lähes aikaan ja paikkaan sitomattomia merkintöjä yksilöistä ja tapahtumista, vaan ne ovat jäsenneltyjä kertomuksia yhden päähenkilön elämästä. (Emt., 34–37.)

Evankeliumi on Jeesus Nasaretilaisen elämäkerta. *Raamatun* evankeliumit voidaan nähdä maantieteellisen sijaintinsa, kulttuurisen ympäristönsä, sisältönsä ja historiallisen ajoituksensa puolesta antiikin elämäkertatradition esimerkkeinä. (Emt., 40–41.) Siihen, miten Jeesusta kuvataan evankeliumeissa, vaikuttivat juutalaisten perinteiden ja profetioiden sekä muiden messiaanisten viittausten lisäksi antiikin suurmiestradiatio. Tämä näkyy erityisesti syntymä- ja lapsuuskuvauksissa. Kristityt kiinnostuivat noin 30-vuotiaana julkisen toimintansa aloittaneen Jeesuksen varhaisvaiheista vasta siinä vaiheessa, kun muistitieto oli jo menetetty. (Aejmelaeus 2007, 159.)

Evankeliumin väittäminen pelkäsi Jeesus Nasaretilaisen elämäkerraksi on asiayhteyteen liittyvä kärjistyminen. Evankeliumi on perimmäiseltä tarkoitukseltaan jotain aivan muuta ja sen merkitys uskovalle ihmiselle paljon enemmän. Tiivistettynä evankeliumin tarkoitus on synnyttää ja vahvistaa uskoa Jeesukseen Vapahtajana ja antaa ohjeita kristittynä elämiseen.

Evankelistat Matteus, Markus, Luukas ja Johannes eivät ole tieteellisen tutkimuksen kriteerein mitattuna aiemmin mainittujen antiikin historioitsijoiden taseisia elämäkertakirjailijoita, mutta heidän teoksensa muodostavat yhdessä eittämättä maailman historian luetuimman ja merkittävimmän elämäkerran. Tämä on huomionarvoista, koska antiikin jälkeen keskiajalla nimenomaan kristinuskolla oli suuri merkitys elämäkertojen kehittymiselle. Voidaan sanoa, että elämäkerran juuret ovat antiikissa ja kristinuskossa. Näin on perusteltua tarkastella elämäkertoja osana länsimaista kulttuuria ja sen historiaa. (Emt., 131–132; Hamilton 2007, 40–41.)

On kuitenkin hyvä tiedostaa, että esimerkiksi aasialaisen kulttuurin historiallisia linjoja noudattava tutkija päätyisi todennäköisesti toisenlaiseen näkemykseen. Hän voisi perustellusti esittää elämäkertojen juurien olevan muinaisessa Kiinassa, viimeisellä vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua vaikuttaneiden historioitsijoiden, Sima Qianin ja Liu Xiangin kirjoittamissa elämäkertoissa. (Possing 2013, 2–3.) Myöskään uskontoa ei ehkä länsimaisen kulttuurin ulkopuolella esitettäisi yhtä merkittävänä tekijänä. Islamilaisuudessa jumalallisten kokemusten kuvaamiselle on tiukat rajat ja esimerkiksi sielun elämää painottavassa hindulaisuudessa yksilön elämän merkitys näyttäytyisi huomattavasti vähäisempänä. (Hamilton 2007, 49.)

2.1 Elämäkertaperinteen muotoutuminen

Varhaiskristillisellä ajalla elämäkertoihin tuli sisäisyyden ja yksityisen maailman kuvauksia. Julkinen minä ei enää ollut minän ainoa kerrottava olemus. Kirkkoisä Augustinus kirjoitti vuosina 397–398 teoksen *Tunnustuksia*, jota pidetään historian ensimmäisenä varsinaisena omaelämäkertana. (Hatakka 2007, 29.) Augustinus kirjoitti, paitsi uskoon tulemisestaan, uskossa elämisestä ja Jumalan kokemisesta, myös henkilökohtaisella tasolla kauteudesta, itsekkyydestä, himosta, syyllisyydestä, epäilystä ja vihasta. Jo Augustinuksessa omaelämäkerta sai niitä kirjallisen ripittäytymisen ja elämän tilinpäätöksen piirteitä, jotka vaikuttavat vielä nykyäänkin. Augustinus antoi itselleen luvan olla emotionaalinen, koska hän kirjoitti Jumalalle. Näin elämäkerrallisessa kirjoittamisessa aiemmin hyljeksitty sisäinen ja yksityinen maailma nousi yhtä tärkeäksi kuin julkiset ja ulkoiset tekijät. Tekojen ansiokkuuden ja ansiottomuuden tarkastelun lisäksi elämäkertoissa pyrittiin nyt vastaamaan siihen, millainen kyseinen henkilö oli todella ollut. (Hamilton 2007, 41–46, 57–59.)

Kristinuskolla ja kristillisen kirkon vallan kasvulla oli merkittävä vaikutus keskiajan elämäkertoihin. Keskiajalla yksilön elämän kuvaamisen perusta säilyi moraalis-pedagogisena. Keskiajalla elämäkertoja hyödynnettiin kristinuskon levittämisessä ja kristillisen opin juurruttamisessa. Ajan elämäkerrat välittivät ja opettivat kristillistä etiikkaa ja yleisiä hyveitä. Keskiaikainen elämäkerta oli tyypillisimmin kertomus Jumalan luomasta ihmisestä, joka elämän mittaisen matkansa aikana kehittyi esimerkilliseksi yksilöksi ja hyväksi kristityksi. Tämän keskiaikaisen elämäkertasuuntauksen historia tuntee hagiografioiden eli pyhimyselämäkertojen aikana. Hagiografiat vakiinnuttivat ja voimistivat kristinuskon sisältämää elämäkerrallisen kerronnan perinnettä. (Possing 2013, 3.) Kristinuskon vaikutus elämäkertoihin sisältää myös kahlitsevan, rajoittavan ja sensuroivan puolen. Kirkolla on ollut valta päättää, miten Jeesusta, apostoleja, pyhimyksiä, tavallisia kristittyjä sekä myös harhaoppisia ja pakanoita voidaan kuvata. Tämän päätäntävällän historia ulottuu *Uuden testamentin* ulkopuolelle jätetyistä apokryfisista evankeliumeista katolisen kirkon kiellettyjen kirjojen luetteloon. (Hamilton 2007, 49, 54–55.)

Antiikin suurmieselämäkertojen perinne nousi uuteen kukoistukseensa renessanssin aikakaudella. Keskiajan glorifioiva elämäkerta sai vaikutteita varhaisesta humanismista, minkä seurauksena elämäkertoissa alkoi näkyä entistä maallistuneempi ote. Renessanssin kirjallisuuden suuruudet Francesco Petrarca ja Giovanni Boccaccio ovat muiden ansioidensa ohella myös ajan tunnetuimpia elämäkertakirjailijoita. (Possing 2013, 3.) Maallistuneen ihmiskuvauksen suuret harppaukset otettiin William Shakespearen johdolla myöhäisrenessanssin ajalla. Vaikka Shakespeare ei kirjoittanut näytelmiään historian tutkimuksen tai minkään muunkaan tieteellisen kirjoittamisen malliksi, on niiden vaikutus elämäkertatutkimuksen kannalta kiistaton. Shakespeare rakensi historiallis-elämäkerralliset näytelmänsä psykologisen henkilökuvauksen varaan ja niin tehdessään hän nosti henkilön sisäisen ja yksityisen maailman kuvaamisen yhä keskeisemmäksi osaksi elämäkertoja. (Hamilton 2007, 65–67.)

Kristinuskoon vakiintuneella elämäkerrallisen kerronnan perinteellä oli keskeinen asema myös uskonpuhdistuksen myötä syntyneissä protestanttisissa kirkoissa. Myös kristikunnan uudet tuulet tarvitsivat elämäkerrallista kerrontaa oppiensa levittämiseen ja yhteiskunnallisen asemansa edistämiseen ja vakiinnuttamiseen. Näin ollen renessanssiin ajoittuu humanistisen elämäkerran lisäksi uuden uskonnollisen elämäkertasuuntauksen, uskonnollisen omaelämäkerran kehittyminen. Puritaanisessa ja protestanttisessa omaelämäkertakirjalli-

suudessa keskityttiin pääasiassa hurmoshenkisiin herätyskokemuksiin ja uskonelämän kuvauksiin. Renessanssin aikana elämäkertojen moraalis-pedagoginen traditio säilyi sekä humanistisissa suurmieselämäkeroissa että puritaanisissa ja protestanttisissa omaelämäkeroissa. (Smith & Watson 2010, 107–109, 111–112.)

Valistuksen aika on merkittävä vaihe elämäkertojen historiassa. 1700-luvulla elämäkerrat kehittyivät erityisesti tieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. James Boswellin *Tohtori Johnsonin elämä* on yksi ajan tunnetuimmista ja merkittävimmistä elämäkeroista. *Tohtori Johnsonin elämä* perustui kirjeisiin, yksityisiin asiakirjoihin, keskusteluihin, haastatteluihin ja havainnointiin. Teos oli monipuolisuudessaan, vivahteikkudessaan ja puolueettomuuden tavoittelussaan aikansa elämäkertatutkimuksen malliesimerkki. (Possing 2013, 3.) Valistuksen ilmapiirin vaikutus omaelämäkertoihin oli niin ikään ilmeinen. Psykologisena, sosiaalisena ja esteettisenä avautuva moderni omaelämäkerta syntyi 1700-luvulla. Modernin omaelämäkerran varhaisimmat tekijät olivat suurmiehiä, kuten Jean-Jacques Rousseau ja Benjamin Franklin. (Smith & Watson 2010, 114–116.)

1700-luvulla alkanut modernin omaelämäkerran kehitys johti 1800-luvulla entistä syvällisempään sisäisen maailman kuvaamiseen. 1800-luvun omaelämäkertojen johtoteemana oli itsen etsiminen. Saksalaisen yleisnero J.W. von Goethen omaelämäkerta *Tarua ja totta elämästäni* on aikakauden omaelämäkerran suvereeni tyylinäyte. Myös omaelämäkerran yleinen suosio kasvoi merkittävästi. Omaelämäkerta ei ollut enää vain suurmiesten omaisuutta, vaan omaelämäkertoja alkoivat kirjoittaa myös maailman historiaan vähemmän vaikuttaneet henkilöt. Tavallisten ihmisten omaelämäkerrat saavuttivat pian merkittävän aseman uusien yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnassa. Esimerkiksi työväenliike ja naisasiainliike nostivat elämäkerrallisen kirjoittamisen avulla esiin yhteiskunnan epäkohtia. Todistusvoimaiset elämäkerralliset tekstit antoivat oikeutuksen liikkeiden toiminnalle ja vahvistivat niiden yhteiskunnallisia näkemyksiä entisestään. Luettuina ja kerrottuina niiden voitiin lisäksi nähdä edistävän näkemysten leviämistä. (Emt., 117–119, 123; Leskelä-Kärki 2009; Roos & Vilkkö 1988, 156.)

Elämän kuvaamisen tavat ja mahdollisuudet muuttuivat 1800-luvulla. Tietokirjoittaminen menetti vähitellen otteensa todellisuudesta, koska millään tasolla paheelliseksi osoittautuva aines karsittiin ajan hengessä pois. Paheista riisutussa elämäkertateoksessa tai omaelämäkerrassa yksilö jää tavoittamatta, minkä lisäksi niissä kuvattu yhteiskunta avautuu vääris-

tyneenä. Tällaisten teoksien välittämä kuva esimerkillisestä ihmisestä oli kieroutunut ja luonnon. Vastapainona elämäkerrallisuus astui näkyvästi esiin fiktiivisessä kirjallisuudessa. Omaelämäkertamuodosta kehittyi tärkeä totuudellisuutta ja vakuuttavuutta lisäävä tehokeino romaanikirjallisuuteen. Kirjailijat alkoivat lisäksi kirjoittaa yhä enemmän avoimesti ja näkyvästi omaelämäkerrallisiin kokemuksiin tai kattavaan taustatutkimustyöhön perustuvia kaunokirjallisia teoksia. Viktoriaanisen ajan tiukat moraalikäsitteet näivettivät elämäkertatutkimuksen, mutta toisaalta aikakausi synnytti muun muassa sellaiset ihmiselämän kuvaajat kuin Charles Dickens, Herman Melville ja Fjodor Dostojevski. (Hamilton 2007, 105–116; Smith & Watson 2010, 113, 119–120.)

Suomalaisen kaunokirjallisuuden ollessa verrattain nuorta, on tärkeää tarkastella ajan elämäkertojen kirjallista historiaa myös hieman toisenlaisista lähtökohdista. Elämäkertoihin liittyvät olennaisesti myös kasvatus, koulutus ja muu kansansivistystoiminta. Kansansivistyksellisen kustannustoiminnan yhteiskunnallinen merkitys kasvoi autonomian ajan lopulla. (Sallila 2004.) Suurmiesten elämäkertojen opiskelu on ollut osa länsimaista kulttuuria antiikista lähtien. Kansansivistykselliset ja muut tavallisen kansan lukemistot eivät ole historiansa aikana pitäytyneet pelkästään suurmiesten käsittelemisessä, vaan jo varhaisessa vaiheessa mukaan valjastettiin myös naiset ja jopa lapset. Suomessa elämäkertoihin liitettävä moraalis-pedagoginen pohjavire on havaittavissa kaikkein selkeimmin juuri kansallisissa lukemistoissa. Ajan henki kaipasi autonomisessa Suomessa kulttuurista, sosiaalishistoriallista ja moraalista näkökulmaa. Tähän tilaukseen vastasi J.L. Runeberg *Vänrikki Stoolin tarinoillaan*. Nuorison moraalikasvatukseen tähtäävän lukemiston suomalaisena tiivistymänä voidaan pitää Zachris Topeliuksen *Maamme kirjaa*, joka sisälsi myös elämäkertamuotoisia tekstejä. (Klinge 2003, 293–294.)

Kansallisen historian ja kulttuurin synnyttämisen, säilyttämisen ja tunnetuksi tekemisen kannalta merkittäviä tekijöitä elämäkertojen historiassa ovat olleet yhteiskunnallisesti järjestäytyneet ja johdetut kansallisbiografiset hankkeet ja muut laajemmat elämäkertasarjat. Tämä elämäkertatutkimuksen haara on ollut tärkeä osa kansallisvaltioiden historiankirjoitusta. Suomen ensimmäinen elämäkertasarjaprojekti ajoittuu 1850-luvulle. Hanke keskeytyi vuonna 1855 J.V. Snellmanin johdolla esitettyjen kielteisten arvioiden pohjalta. Varhaisia varsinaisia suomalaisia kansallisbiografisia elämäkertakokoelmia ovat *Biografinen nimikirja* (1879–1883) ja *Finsk Biografisk Handbok* (1895–1903). (Emt., 290–296.) Näiden kansallisbiografioiden ohella merkittäväksi julkaisuksi muodostui Kansanvalistusseuran

vuonna 1900 aloittama elämäkertasarja (Sallila 2004). 1800- ja 1900-lukujen taitteessa elämäkerrat vakiintuivat tärkeäksi osaksi suomalaista kirjallista kulttuuria (Leskelä-Kärki 2002, 393–394).

2.2 Moderni elämäkertatutkimus

Modernin elämäkertatutkimuksen historia alkaa 1900-luvun Yhdysvalloista. Numminen (1987, 12–18) on esittänyt, että elämäkertatutkimuksen kehittyminen Yhdysvalloissa on osittain seurausta pragmatismina tunnetun filosofisen suuntauksen noususta. William James, yksi pragmatismien keskeisimmistä hahmoista, julkaisi vuonna 1902 elämäkertatutkimuksen *Uskonnollinen elämä* (emt., 12). Toisaalta myös Euroopasta on löydettävissä varhaisia kannanottoja koskien modernia elämäkertatutkimusta. Sigmund Freud esitti jo 1900-luvun alussa psykoanalyysin olevan erityinen ja vertaansa vailla oleva keino toteuttaa elämäkertatutkimusta. Perustellakseen näkemyksensä hän kirjoitti kohua herättäneen esseen Leonardo da Vincistä. (Hamilton 2007, 135–138.) Edellä mainittujen kaltaisia poikkeuksia lukuun ottamatta 1900-luvun alun elämäkertatutkimukset tehtiin pääasiassa tiedeyhteisön ulkopuolella. Laaja yleisö oli tuolloin kiinnostunut Amerikan intiaanikansoista. Yleisen kiinnostuksen seurauksena apassipäällikkö Geronimon kaltaisille tunnetuille intiaaneille tarjoutui mahdollisuus sanella omaelämäkertansa. Vähitellen myös tiedeyhteisö innostui intiaanikansoista, minkä seurauksena antropologit kiinnostuivat elämäkerroista tutkimusmenetelmänä ja -aineistona. Elämäkertatutkimuksen yhdeksi varhaiseksi kehittäjäksi voidaan nimetä antropologi Paul Radin. (Lassiter 2005, 37.)

Antropologien kautta elämäkertatutkimus levisi sosiologiaan (Goodson & Sikes 2001, 6). Nummisen (1987, 23) mukaan elämäkertojen tulo tutkimusaineistoksi nimenomaan 1900-luvun alussa selittyi massamuuton ja urbanisoitumisen kaltaisilla yhteiskunnan suurilla rakennemuutoksilla, joista seuranneisiin ongelmiin alettiin hakea ratkaisuja sisältäpäin, yksilöiden elämäkerroista. Suosioon on lisäksi vaikuttanut kansatieteelliseen, erityisesti etnografiseen tutkimukseen läheisesti liittyvä kulttuureja pelastava ja säilyttävä funktio. Dokumentointi on nähty keinona säilyttää ja pelastaa kansojen kulttuuriperinnettä. (Lassiter 2005, 31.)

Sosiologinen elämäkertatutkimus syntyi 1920-luvun Yhdysvalloissa. W. I. Thomasin ja Florian Znanieckin vuosien 1918–1920 aikana julkaistu puolalaisten siirtolaisten elämää käsittelevä *Polish Peasant in Europe and America* loi perustan niin modernille elämäkertatutkimukselle kuin kokonaiselle sosiologiselle suuntaukselle, joka tunnetaan Chicagon koulukuntana. (Roberts 2011, 33.) Laine (2007, 66–67) tiivistää nimensä mukaisesti Chicagoo tutkineen Chicagon koulukunnan toiminnan olleen sosiaalishistoriallista kartoitusta, jossa pyrittiin – ja usein onnistuttiin – luonnontieteellisten käsitteiden avulla kuvaamaan suurkaupungin alueellista muodostumista. Tämä, pääasiassa alempiin yhteiskuntaluokkiin kohdistunut tutkimuksen aalto perustui elämäkertatutkimukseen. Chicagon koulukuntaa voidaan pitää sosiologian ensimmäisenä yhteisiin metodologisiin periaatteisiin perustuvana tutkimussuuntauksena. (Roos 1988, 142.)

Elämäkertakirjallisuuden sekä yksilön ja yhteisön historiallisia suhteita pohtivan historiallisen tutkimuksen suunnannäyttäjäksi nousi 1900-luvun ensimmäisillä vuosikymmenillä Lytton Strachey, joka vei elämäkertatutkimusta kaunokirjallisuuden ja kirjallisuustieteen avulla uuteen, vapaampaan suuntaan. Viktoriaanisen ajan vaiettu seksuaalisuus ja kiiltokuvamaisuus korvautuivat korostetulla seksuaalisuudella sekä tabujen, myyttien ja kulissien purkamisella. 1900-luvun alussa elämäkerrat alkoivat kiinnostaa myös naiskirjailijoita, joista merkittävimpänä voidaan mainita Virginia Woolf. (Possing 2013, 4.) Elämäkerta oli keino, jonka avulla akateemisen maailman ulkopuolella toimivien naisten onnistui osallistua tieteelliseen keskusteluun. Suomalaisista naiskirjailijoista erityisesti Helmi Krohn ansiotui elämäkertojen kirjoittajana. (Leskelä-Kärki 2002, 392–393, 396.)

Chicagon koulukunnan vaikutus ei yltänyt Suomeen vielä 1920-luvulla. Sen sijaan elämäkertojen asema nousi suomalaisen kansanrunoudentutkimuksen piirissä. Suomessa on tunnetusti arvostettu kansanperinteen keräämistä. Kansanrunoudentutkimuksesta tuli Suomessa yliopistollinen oppiaine jo vuonna 1888. Kiinnostus kertojien elämäkerrallisia tietoja kohtaan oli näkyvissä jo 1800-luvulla, mutta aihepiiriin ei vielä tuolloin syvennytty. Kasvavaa kiinnostusta tavallisten ihmisten elämäkertoja kohtaan alettiin osoittaa 1900-luvun alussa. Vuonna 1923 julkaistiin *Suomen kansanrunouden keräyksestä* -opas, joka määritteli elämäkerrat perinnelajiksi. Kansanihmiset nähtiin vartenotettavina tiedonlähteinä ja heidän elämäkertansa näin muistamisen arvoisina. (Pöysä & Timonen 2004, 222–225, 228–229.) Myös biografiakokoelmien puolella aktivoituttiin 1920-luvulla, jolloin alettiin jul-

kaista itsenäisen Suomen ensimmäistä kansallisbiografiaa, *Kansallista elämäkerrastoa* (1927–1934) (Klinge 2003, 297).

Elämäkertatutkimukseen alettiin suhtautua kriittisesti 1930-luvulla. Lopulta tiedeyhteisö hylkäsi elämäkerrat lähes täysin. Syy verrattain äkilliseen suunnanvaihdokseen oli uusien kvantitatiivisten menetelmien esiinmarssi. Paradigman muutos teki elämäkerrasta tieteellisesti arvottomia. Ajan tärkeimpiin tutkimuksellisiin periaatteisiin kuului objektiivisuuden vaatimus. Elämäkerrat eivät taipuneet tilastotieteellisiksi kaavioiksi ja taulukoiksi. Lisäksi ne nähtiin subjektiivisuudessaan tieteelliseen tutkimukseen soveltumattomina. Tiivistettynä elämäkertatutkimus menetti tieteellisen statuksensa, minkä seurauksena tutkimustulokset eivät olleet enää varteenotettavia. (Goodson & Sikes 2001, 9–10, 14.) Edellä esitetty näkyi myös Suomessa, sillä ensimmäiset merkit sosiologian piirissä tehdystä suomalaisesta elämäkertatutkimuksesta ovat peräisin juuri 1930-luvulta. Chicagon koulukuntaan perehtynyt Heikki Waris kaavaili tuolloin elämäkertatutkimusta suomalaissiirtolaisista. Waris ehti jo koota suuren määrän aineistoa, kunnes päätyi hylkäämään suunnitelmansa. (Numminen 1987, 28–29; Roos 1987, 21.)

Tieteenalat, joissa laadullisia menetelmiä ei voitu kokonaan hylätä, suuntasivat huomionsa yksilöiden sijasta ympäristöön (Goodson & Sikes 2001, 10). Esimerkiksi elämäkertatutkimuksen alkukodin, historian tutkimuksen piirissä henkilöhistoriallinen tutkimus menetti asemaansa rakennehistorian tutkimukselle. Historiantutkimuksen alueella toteutettujen elämäkertojen väheneminen voidaan osin selittää myös aikakauden tapahtumilla. Maailman historian tapahtumat 1930- ja 1940-luvuilla ovat synkkää luettavaa. Toisen maailman sodan jälkeinen yhteiskunta oli saanut hetkeksi tarpeekseen henkilökulteista ja suurmiehistä. (Soikkanen 2006, 4.)

Elämäkertatutkimus ei suostunut häviämään. Osa antropologeista hyödynsi edelleen elämäkerrallista aineistoa. (Roos 1988, 143.) Sosiologeista Znaniecki ei koskaan hylännyt elämäkertatutkimusta. Hän oli maailmansotien välisenä aikana mukana kehittämässä koti-maahansa Puolaan uudenlaista tutkimusperinnettä, joka perustui omaelämäkertojen kilpakeruuseen. (Bertaux & Kohli 1984, 221.) Suomessa julkaistiin uusia kansanrunouden keruuoppaita, joissa elämäkerrallista aineistonkeruuta koskevat ohjeet vähitellen täsmentyivät ja kehittyivät (Pöysä & Timonen 2004, 231–235). Kokonaan oman lukunsa muodostaa kriminologia, joka perustuu suurelta osin elämäkerralliseen lähestymistapaan. Chicagon

koulukunta jäi elämään kriminologiaan. Maaperä oli otollinen, sillä rikollisuuden tutkimuksessa on vaikuttanut 1800-luvulta asti hoitoideologia. Hoitoideologialla viitataan lähtökohtaan, jonka mukaan vain rikollista itseään tutkimalla voidaan saada selville hänen rikollisuutensa syy. (Laine 2007, 68, 352.)

Toisen maailmansodan jälkeen elämäkertatutkimus sai myös aivan uusia yhteiskunnallisia ilmentymiä. Elämäkertatutkimus valjastettiin yhä voimakkaammin palvelemaan valtioiden sisäpoliittisia intressejä. Useisiin valtioihin kehittyi järjestelmiä, joissa kansalaisia valvoi salainen poliisi. Nämä valvontajärjestelmät rakentuivat pääasiassa elämäkerrallisen tiedon varaan. Valtioiden valtavat henkilötietoarkistot voivat olla salaisia, laittomia, eettisesti kestämättömiä ja vaarallisia, mutta merkityksettömiä ne eivät ole. (Rahkonen 1995, 145.) Elämäkerrallisella tiedolla oli merkitystä myös sodanjälkeisessä Suomessa. Suomessa elämäkertoja hyödynnettiin sodan runteleman yhteiskunnan jälleenrakentamiseen. Elämäkertoista tuli tärkeitä kulttuurikasvatuksen välineitä, mistä todisteena ovat lukuisat 1940- ja 1950-luvuilla julkaistut taiteen, musiikin ja kirjallisuuden tekijöitä käsittelevät elämäkertasarjat. (Klinge 2003, 295.)

Kylmän sodan aikainen elämäkertatutkimus ei ollut pelkkä poliittinen lyömäase. Vaikka 1950-luku ajoittuu elämäkertatutkimuksen laskukaudelle, tehtiin tuolloin merkittäviä ja elämäkerrallista lähestymistapaa kehittäviä tutkimuksia. Sosiologi C. Wright Mills kirjoitti 1950-luvulla tärkeimmät teoksensa. Mills etsi elämäkertojen avulla yksilön henkilökohtaisten ongelmien yhteiskunnallista ja rakenteellista perustaa. Ihmisten ongelmat tuli käsittää sosiaalisina ja poliittisina eli julkisina kysymyksinä. (Suoranta 2011, 3, 5, 9.) 1950-luvun yhteydessä on syytä nostaa esille myös psykologi Erik H. Erikson, jonka merkittävimmät teokset julkaistiin 1950- ja 1960-luvuilla. Erikson toi elämäkertatutkimukseen psykoanalyttisia ja kehityspsykologisia näkökulmia tutkimalla muun muassa Martti Lutheria ja Mahatma Gandhia. (Johansson 2005, 215.) Mills ja Erikson ovat myös siinä mielessä havainnollisia esimerkkejä, että heillä molemmilla on yhteys William Jamesiin. Mills tutki omassa väitöskirjassaan pragmatismia, kun taas Eriksonille James oli väistämättä tuttu uskontopsykologian uranuurtajana. (Numminen 1987, 32; Suoranta 2011, 19.)

C. Wright Millsin ohella tärkein elämäkertatutkimuksen uuteen nousuun vaikuttanut tutkija oli antropologi Oscar Lewis (Syrjälä 2010, 249). Oscar Lewisin vuonna 1961 julkaistu *Sánchezin lapset* oli käännteentekevä teos elämäkertatutkimuksen historiassa. Elämäkertois-

ta rakentunut tutkimus antoi monitasoisen kuvan köyhyydestä. Tutkimuksessa köyhyys avautuu yksilötasolla, yksikkötasolla (perhe) ja yhteiskunnallisella tasolla. (Johansson 2005, 216.) Mills ja Lewis innoittivat tutkijoita määrittelemään sosiologisen lähestymistavan uudelleen. Millsin ja Lewisin hengessä ajan sosiologinen tutkimus vaikutti vieraantuneen lähes täysin todellisuudesta, elämästä ja yhteiskunnasta. (Bertaux 1981, 30–31.)

2.3 Uusi elämäkertatutkimus

Sosiologiaan kohdistettiin 1960-luvulla voimakkaita tieteellistämisyhtymyksiä. Positiivismin hengessä toimineet tutkijat hylkäsivät sosiologian historialliset ja antropologiset näkökulmat, mikä romutti tutkimuksen humanistiset arvot. Sosiologiasta tehtiin keinotekoisesti eksakti tieteenala. (Bertaux 1995, 52.) Ajan tiedeyhteisön yleisen ilmapiiriin valossa tarkasteltuna, elämäkertatutkimuksen uusi nousu avautuu vastareaktionä. Sosiaalisten suhteiden, kulttuurin ja yhteiskunnan verkosto on jatkuvassa muutoksensuhteissa, minkä vuoksi ei ole olemassa luonnonlakien kaltaisia sosiaalisia lainalaisuuksia. Eksakti sosiologia oli pelkkä illuusio. (Bertaux 1981, 35.) Toisistaan erillään vaikuttaneet tutkijat ympäri maailman jakoivat edellä mainitun huomion. Uusi elämäkertatutkimus syntyi kansainvälisenä yhteistyönä, koska ajan tutkijat olivat pakotettuja hakemaan yhteisöllistä voimaa ulkomailta, kansainvälisten verkostojen kautta. (Bertaux 1995, 52–58.)

Elämäkertatutkimuksen nousussa olivat ensimmäisinä mukana Saksa, Italia, Ranska, Iso-Britannia, Brasilia, Argentiina ja Meksiko. Lisäksi vanhat perinnemaat Yhdysvallat ja Puola heräsivät nopeasti. (Bertaux & Kohli 1984, 217.) Myös Suomi oli hyvin mukana kehityksessä. Suomessa tehtiin sosiologissävytteistä elämäkertatutkimusta jo 1960-luvulla. Tuolloin Kansanrunousarkisto toteutti monia temaattisia elämäkertakeruita, jotka käsittelivät yhteiskunnallisia ilmiöitä. (Hynninen 2011, 259.) Suomalainen sosiologinen elämäkertatutkimus astui vahvasti esiin 1970-luvulla. Elämäkertatutkimus sai 1960- ja 1970-luvuilla Suomessa uutta syvyyttä myös perinteentutkimuksen piirissä, kun tutkijat kiinnostuivat kansanperinteen kerääjistä ja perinteentaitajista. Juha Pentikäisen *Marina Takalo* -tutkimus on kyseisen suuntauksen klassikko. (Pöysä & Timonen 2004, 236–238.)

Vasemmistolainen muutoshenkisyys ja heikompien puolustaminen olivat olennainen osa 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallista ajattelua, mikä edesauttoi elämäkertatutkimuksen

uutta nousua (Bertaux 1995, 58). Edellä mainittu vaikutti lisäksi siihen, miksi nimenomaan Millsin ajatukset koettiin niin tärkeiksi (Suoranta 2011, 9). Elämäkertatutkimuksen uusi tuleminen voidaan nähdä osana 1970-luvulla alkanutta laadullisen tutkimuksen nousua (Rahkonen 1995, 144–145). Suulliset aineistot yleistyivät sosiologiassa, antropologiassa ja historiassa. Kertomukset nähtiin uudenlaisena, tutkimusta rikastuttavaa aineistona. Tästä maaperästä ponnisti paitsi uusi elämäkertatutkimus myös muistitietotutkimuksena tunnettu suuntaus. (Roos 1988, 143; Syrjälä 2010, 251.) Elämäkertatutkimus vankisti asemaansa 1980-luvulla. Elämäkertatutkimuksen avulla oli mahdollista antaa ääni hiljaisille tai vaien- neille yksilöille ja ryhmille, minkä vuoksi siitä tuli, kotikenttensä sosiologian lisäksi, nopeasti suosittu naistutkimuksen ja mikrohistorian alueilla. (Leskelä-Kärki 2012, 29; 2001, 112.)

Uusi elämäkertatutkimus ei ollut vanhan kertausta. Monia käsityksiä ja näkemyksiä problematisoitiin. Elämäkertatutkimus nähtiin entistä monimutkaisempana. Suullisten ja kirjoitettujen aineistojen välinen ero tuotiin näkyvämmiin esille. Toinen näkyvä piirre oli tutkimusten rakentaminen usean elämäkerran varaan. Useiden elämäkertojen hyödyntämisen ja kollektiivisen elämäkerran historia ulottuu toki Stracheyyn ja aina Plutarkhokseen saakka, mutta vasta uuden elämäkertatutkimuksen myötä siitä tuli vallitseva tapa. Lisäksi kehitettiin uusia aineiston käsittely- ja analyysimenetelmiä, joilla on ollut merkitystä myös elämäkertatutkimuksen ulkopuolella. Elämäkertatutkimuksella on ollut näkyvä vaikutus koko laadullisen tutkimuksen kenttään. Tunnetuin elämäkertatutkimuksesta levinnyt käytäntö on ajatus aineiston kylläntymisestä eli saturaatiosta. Saturaatio-käsitteen elämäkertatutkimukseen toi Daniel Bertaux, jota pidetään yhtenä uuden elämäkertatutkimuksen tärkeimmistä johtohahmoista. Suomessa vastaavaan asemaan nousi J.P. Roos. (Eskola & Suoranta 2005, 121; Possing 2013, 4; Pöysä & Timonen 2004, 238; Roos 1988, 143.)

2.4 Narratiivinen elämäkertatutkimus

Elämäkertatutkimus on halki historiansa kehittynyt ihmistieteen ja taiteen eri alueilla. Elämäkertojen historialliset, sosiologiset, kulttuuriset, psykologiset, sukupuolinäkökulmaiset, kirjallisuustieteelliset sekä kauno- ja tietokirjalliset traditiot ja näkemykset alkoivat voimakkaasti lähentyä 1900-luvun lopulla. Mitä lähemmäs uutta vuosituhatta edettiin, sitä suuremmaksi kasvoi kiinnostus elämäkerrallista ja narratiivista tietoa kohtaan. Tätä kehi-

tystä pidetään niin merkittävänä, että siitä puhutaan paradigman muutoksena. Tämä tieteellisen tutkimuksen perustavanlaatuisen suunnanmuutos tunnetaan narratiivisena käänteenä. Narratiivinen käänne teki elämäkertatutkimuksesta entistäkin monitieteisempää. 2000-luvun narratiivinen elämäkertatutkimus, postmoderni elämäkertatutkimus, on tieteen vastaus ajan henkeen. (Czarniawska 2004, 1–3; Possing 2013, 5–8; Syrjälä 2010, 247.)

Tiede on mullistanut näkemykset ihmisen sisäisestä ja ulkoisesta maailmasta. Myöskään viihdeteollisuuden ja populaarikulttuurin osuutta ei voi väheksyä. On alettu puhua suurten narratiivien katoamisesta. Elämä kohdusta hautaan ei ole enää tiiviissä yhteydessä yhteen yhteisöön, paikkaan ja ympäristöön, työhön tai tehtävään, perinteeseen, aatteeseen, uskoon tai kulttuuriin. Pirstaloitunut ihmiselämä on löytänyt turvapaikan elämäkerroista. Elämän merkityksellisyys ja yhteys johonkin suurempaan haetaan omasta ja toisten elämästä, kertomuksista, joiden avulla yksilö voi vastata siihen, kuka hän on, miten hänestä tuli se mitä hän on ja mihin hän on menossa. Elämäkerrat näyttelevät tärkeää osaa yhteiskunnan ja kulttuurin säilyttämisessä, rakentamisessa ja kehittämisessä. Sama ajan henki, joka synnytti postmodernin elämäkertatutkimuksen, herätti vuosikymmeniä uinuneen suomalaisen kansallisbiografiatoiminnan. Se on myös tehnyt sukututkimuksesta maailmanlaajuisen ilmiön. Tätä ajan henkeä edustavat niin ikään elämäkertaelokuvat, television lukemattomat henkilökuvadokumentit sekä muistelmateoksien, populaarien elämäkertojen ja omaelämäkertojen alati kasvava määrä. (Hamilton 2007 222–241; Klinge 2003, 298–299; Possing 2013, 6–9; Soikkanen 2006, 4.)

3 ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN TEOREETTISISTA LÄHTÖKOHDISTA

Narratiivinen tutkimus on kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimusstrategia, joka perustuu kertomuksiin. Se on viitekehys, jossa kertomukset nähdään todellisuuden tuottajina ja välittäjinä. Elämäkertatutkimus on yksi narratiivisen tutkimuksen laajimmista sovellusalueista ihmistieteissä. Narratiivinen tutkimus voidaan erottaa muusta laadullisesta tutkimuksesta yksilökeskeisyyden kautta. Yksilökeskeisyys näkyy voimakkaimmin elämäkertatutkimuksessa, jossa subjektiivisuutta hyödynnetään tiedostetusti ja tarkoituksellisesti. Elämäkertatutkimus eroaa muusta narratiivisesta tutkimuksesta siten, että siinä narratiivit on sidottu sosiaalisissa konteksteissa tapahtuvaan yksilön elämään. (Hatch & Wisniewski 1995, 114–116, 118; Heikkinen 2002, 15; Antikainen 2011, 167.)

J. Bruner (1986) erottelee kaksi tietämisen tapaa. Kognition eli tietokyvyn muotoja ovat narratiivinen ja paradigmaattinen tietäminen. Paradigmaattisessa tietämisessä muodostetaan, tai yritetään muodostaa, matemaattis-luonnontieteellistä tietoa, jonka avulla voidaan täsmällisesti ja tyhjentävästi kuvata ja selittää maailman ilmiöitä. Paradigmaattinen tietäminen tähtää varmistettavissa olevaan objektiiviseen totuuteen. Paradigmaattinen tietäminen on ollut tieteissä vallitsevaa, mutta sen rinnalle on noussut narratiivinen tietäminen, jonka voi nähdä nivovan yhteen sen ihmistieteiden tietämyksen, jota ei voi määrittellä matemaattis-luonnontieteellisin keinoin. Koska yksilöitä, yhteisöjä, kulttuuria ja yhteiskuntaa sekä näiden kaikkien keskinäistä vuorovaikutusta ei voida kuvata paradigmaattisen tietämisen edellyttämällä tavalla, tarvitaan narratiivista tietämistä. Narratiivisella tietämisellä voidaan vastata niihin kysymyksiin, jotka ovat paradigmaattisen tietämisen ulottumattomissa. Asioita ja ilmiöitä, joita koskien ei ole mahdollista esittää varmaa tietoa, voidaan

silti lähestyä tieteellisesti. Narratiivisessa tutkimuksessa varma korvataan mahdollisella ja totuus totuudenkaltaisuudella. (Emt., 12–14.)

Narratiivinen tutkimus edellyttää aina monitieteistä näkökulmaa (Syrjälä 2010, 256). Elämäkertatutkimusta on vanhastaan toteutettu monilla ihmistieteiden aloilla, minkä vuoksi sen sisällä elää edelleen monia tutkimusperinteitä (Atkinson 2002, 123). Monitieteisyyden vuoksi elämäkertatutkimuksen sisällä vaikuttavat monet tieteenfilosofiset ja tietoteoreettiset lähtökohdat. Lähtökohdiltaan narratiivinen elämäkertatutkimus on relativistista ja konstruktivistista. Relativistisuus näkyy elämäkertatutkimuksessa siinä, että kaikki tietäminen on suhteellista; tiedot ovat ajasta, paikasta ja tarkastelijasta riippuvaisia. Relativistisuus on yhteydessä konstruktivismiin eli käsitykseen, jonka mukaan ihmiset rakentavat tietonsa itsestään ja ympäröivästä todellisuudesta aikaisempien tietojensa ja kokemustensa pohjalta. Subjektiiivinen tieto nostetaan tutkimuksen tavoitteeksi samalla, kun objektiivinen tieto yksilöstä ja elämän ilmiöistä asetetaan kyseenalaiseksi. (Heikkinen 2002, 17–18.) Ihmistä tarkastellaan elämäkertatutkimuksessa yksilöllisenä, kokonaisvaltaisena, aktiivisena ja tarkoituksellisenä toimijana, joka on sekä sosiaalisen maailman muokkaama että muokkaaja. (Huotelin 1996, 22–23.)

Elämäkertatutkimuksen konstruktivistisen perustan taustalla ja rinnalla vaikuttavat hermeneutiikka, fenomenologia ja pragmatismi. Hermeneutiikka näkyy selkeästi elämäkertatutkimuksen tulkitsevassa luonteessa. Elämäkertatutkimuksen subjektiivisuuden ja subjektiivisten kokemusten painotus viittaa puolestaan fenomenologisiin lähtökohtiin. Yhteys pragmatismiin avautuu, kun pohditaan elämäkertatutkimuksen käytännönläheistä luonnetta. (Huotelin 1992, 18–22; Numminen 1987, 14.)

3.1 Muisti ja kieli – elämästä kertomisen perusedellytykset

Muisti ja kieli ovat elämästä kertomisen kaksi perusedellytystä. Molemmat vaikuttavat omalta osaltaan kertomuksen muotoutumiseen. Muisti ja kieli ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, mutta niillä on myös omat erityispiirteensä ja prosessinsa. Yhteistä muistille ja kielelliselle ilmaisulle on se, että ne ovat molemmat opittuja taitoja, jotka ovat erottamattomasti yhteydessä sosialisatioon ja kulttuurisiin koodeihin. Elettyä elämää tavoitellaan muistelemalla ja muistelun tuottamat muistot kerrotaan kielen avulla sosiaalisessa ympäris-

tössä. (Horsdal 2012, 53; Maynes, Pierce & Laslett 2008, 3.) Elämästä kertominen on kulttuurisesti rakentunut kognitiivinen ja lingvistinen prosessi, jossa elämää yritetään tavoittaa kuvaamalla kokemuksia, jotka ovat tavoitettavissa muistojen avulla (J. Bruner 1987, 694).

Ajatusten ja inhimillisten kokemusten välittäminen ja tutkiminen ilman kieltä on mahdollista. Lisäksi puheviestinnällisissä tilanteissa kielen rinnalle voidaan nostaa tärkeänä tekijänä nonverbaalinen viestintä. Oli kyse sitten nonverbaalisesta, verbaalisesta tai kirjoitetusta kielestä, on selvää, että kuvaukset eivät avaudu yksiselitteisinä. Kieli ei ole ilmaisemisen neutraali työkalu, vaan se avautuu huomattavasti laajempaan ja moniulotteisempaan tekijänä. Kielen avulla paitsi kuvataan myös luodaan sosiaalista todellisuutta. (Huotelin 1992, 66–67; 1996, 23.) Kertomus jäljittelee elämää samalla, kun elämä jäljittelee kertomusta (J. Bruner 1987, 692).

Muistot muodostavat taistelukentän, jossa yksilölliset ja kollektiiviset sekä yksityiset että julkiset tasot ja näkökulmat ovat vastakkain. Muistelu on nykyisyyttä ja tulevaisuutta varten toteutettua asioiden ja tapahtumien uudelleen rakentamista, joka perustuu tietoiseen ja tiedostamattomaan informaation valitsemiseen ja järjestämiseen. (Köresaar, Kuutma, & Lauk 2009, 12; Roberts 2011, 135, 149.) Muistot rakentuvat usein yksittäisiä tapahtumia tarkasti kuvaaviksi episodeiksi. Episodiin lisäksi muisti toimii laajoja elämänvaiheita ja ajanjaksoja tiivistäen ja jäsentäen. Kokonaisvaltaisemman ja kattavamman, niin sanotusti paremman muistamisen taustalta on havaittavissa kokemusten intensiivisyyttä ja tapahtuman selittämiseen ja ymmärtämiseen tähtäävää prosessointia. Negatiivisessa tai positiivisessa mielessä merkittäviksi koetut tapahtumat jäävät mieleen, koska niihin liittyviä muistoja kertailaan joko alitajuisesti tai tiedostetusti, minkä lisäksi niitä kerrotaan muille. Tapahtumat muistetaan, jos ne koetaan emotionaaliseksi, yllättäviksi tai elämään keskeisellä tavalla vaikuttaviksi. (Simula 2008, 19, 21, 23–24.) Yhteiskunnan ja kulttuurin näkökulmasta muistaminen nähdään yksilön tekemänä valintoina. Tätä taustaa vasten muistaminen ja unohtaminen avautuvat poliittisena toimintana. Se, mitä ei pidetä arvossa, unohdetaan. (Köresaar ym. 2008, 18.)

3.2 Kertomus ja identiteetti

Oman elämän jäsentäminen kertomuksen muotoon on universaali ilmiö (J. Bruner 1987, 695). Tässä ilmiössä on kyse kertomuksina rakentuvista identiteeteistä. Identiteetit perustuvat autobiografiseen muistiin eli yksilön henkilökohtaisten elämäkokemusten synnyttämiin muistisisältöihin. (Hyvärinen 2006, 1; Antikainen 2011, 167; Simula 2008, 19.) Yksilö tarvitsee verrattain yhtenäisen ja hyväksyttävän sisäisen kokonaiskuvan, jotta hän voi olla henkisesti tasapainoinen, sosiaalisesti kelvollinen ja toimijuudessaan itsenäinen ja persoonallinen (Linde 1993, 3). Identiteetti on rakenne, joka mahdollistaa yksilöllisyyden ja persoonallisuuden pitämällä yllä yhtenäisyyttä ja jatkuvuutta sosiaalisissa tilanteissa, joissa tiedot ja käsitykset itsestä ja maailmasta ovat jatkuvassa muutoksen ja rakentumisen tilassa. (Numminen 1987, 78; Heikkinen 2002, 17; Roesler 2006, 575.) Identiteetti muodostuu historiallisessa ajassa ja paikoissa, joissa sosiaalinen vuorovaikutus tapahtuu. Toisin sanoen suhteet muistojen ja ajan sekä muistojen ja paikan välillä rakentavat identiteettiä. (Harnett 2010, 163; Vilkkö 1998, 27.)

Edellä esitetyn näkemyksen on tarkoitus toimia teoreettisena lähtökohtana elämäkertatutkimukselle, mutta sitä ei tule ymmärtää liian suoraviivaisesti. Se, että kerrottu elämä olisi yksilön identiteetti, on ääritulkinta. (Antikainen 2011, 168.) Lamarquen (2007, 130) mukaan ajatus siitä, että identiteetti on kertomus ja että ilman kertomista yksilöltä puuttuisi persoona, identiteetti ja minuus, on absurdi. Kun yksilö jäsentää elämänsä kertomuksen muotoon, on kyse keinotekoisesta luomuksesta, elämäkerrallisesta harhasta (Bourdieu 1998, 68–70). On kuitenkin selvää, että narratiivit antavat yksilölle hyödyllisiä muotoja ja rakenteita elämänsä jäsentämiseen (Lamarque 2007, 131). Hyvärisen (2006, 15–16) mukaan narratiivi voidaan mieltää kokonaisvaltaiseksi ja helposti avautuvaksi identiteetin ilmaisemisen välineeksi. Elämäkerrallisuus on yhteisöllisiä ja perinteestä kumpuavia narratiivisia elementtejä, joihin yksilö on kertonut itsensä (Bourdieu 1998, 68–70).

Kertomusten ja identiteetin rakentamisen välinen yhteys havainnollistuu omaelämäkerrallisessa tietoisuudessa. Kertomukset ovat omaelämäkerrallisen tietoisuuden käyttövoimaa. Kun ihminen kertoo, hän paitsi tuo esille identiteettiään myös luo sitä. Tietääkseen kuka hän on, yksilöllä on oltava käsitys siitä, miten hänestä on tullut se, mitä hän on sekä siitä, mihin hän on menossa. Tapahtuneen, nykyisyyden ja odotettavissa olevan tulevaisuuden pohtimisen lisäksi omaelämäkerrallinen tietoisuus toimii vaihtoehtoisella tasolla, jolloin

pohditaan sitä, mitä minun olisi pitänyt tehdä, jotta olisin saavuttanut haluamani nykyisyydessä sekä sitä, mitä tavoittelen tulevaisuudeltani. (Huotelin 1992, 23–24, Hatakka 2007, 42.) Lukemamme, kuulemamme ja näkemämme kertomukset auttavat ja ohjaavat meitä pohdinnoissamme (Hyvärinen 2006, 9). Näin kulttuuriset kertomukset ja kerronnan traditiot vaikuttavat siihen, miten käsitämme itsemme ja miten kerromme elämästämme, mutta myös suoraan siihen, miten elämme (J. Bruner 1987, 694–695). Kerrottu elämä antaa viitteitä kulttuurisesti jaetusta hyvän elämän ideaalista. Hyvän elämän ideaali piirtyy yksilöiden kuvaamien saavutettujen ja saavuttamattomien tavoitteiden sekä kertomisen arvoisina koettujen onnistumisten ja epäonnistumisten kautta (Hatakka 2007, 28–29.) Tämä kaikki liittyy osaltaan ikaikaiseen elämästä kertomisen moraalispedagogiseen perinteeseen (ks. Elämäkertojen historia).

3.2.1 Aika ja paikka – kerrottua elämää määrittävät tekijät

Aikaan ja ajallisuuteen liittyvät tekijät muodostavat yhden keskeisimmistä narratiivia määrittävistä piirteistä. Ajallisuus ja narratiivisuus edellyttävät ilmiöinä toistensa olemassaoloa. Narratiivi tekee aikaa näkyväksi ja inhimilliseksi sitomalla itsensä sen kulkuun. Narratiivin ajallisuus poikkeaa olennaisesti empiirisen todellisuuden ajasta, jossa nykyisyys on ainoa olemassa oleva ajallinen todellisuus. Nykyisyys on hetki, jossa elämme. Mennyt ja tuleva ovat aikatasoja, jotka vaikuttavat nykyhetkessä ja määrittävät sen olemusta – ilman niitä ei olisi ajallisuutta. Kertomukset rakennetaan muistin ja odotusten varaan. Vaikka nykyisyyden todellisuudesta ei ole suoraa pääsyä menneisyyteen, ei liioin tulevaisuuteen, voidaan kertomalla tavoitella sitä, mitä ei enää ole olemassa ja aavistella sitä, mitä ei ole vielä tapahtunut. Merkittävin ero narratiivin ajallisuudella verrattuna todellisuuteen piilee siinä, että narratiivi ei ole sidottu lineaariseen aikaan. Lineaarisuuden sijaan aika etenee kehämäisesti mahdollistaen vapaan kulkemisen kertomuksen menneisytydessä. Vaihtuvat nykyhetket voivat sijaita missä kohdin kertomuksen aikaa tahansa, jolloin loikkiminen ajassa voi suuntautua yhtä hyvin sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. (Ricoeur 1984, 52; Hyvärinen 2006, 10; Horsdal 2012; 88–90; Pöysä 2011, 317–318.)

Elämäkerralliset paikat avautuvat ja paljastuvat muistelun ja kerronnan välittämällä. Paikoissa määritellään itseä suhteessa ympäristöön ja muihin ihmisiin. Se, miten maailma nähdään, ymmärretään ja tulkitaan, on aina sidoksissa johonkin paikkaan. Tässä yhteydes-

sä paikka ymmärretään laajana – ympäristöt, paikat, sijainnit ja tilat kattavana – yleiskäsitteenä. Konkreettisen ja fyysisen ympäristön lisäksi paikka tulee ymmärtää myös subjektiivisena kokemuksena. Muistojen ja kokemusten avulla esitetyt kertomukset elämän todellisista tapahtumista ovat samalla kertomuksia ajasta ja paikasta. Kertomuksen merkitykselliset paikat ovat ajallisesti menneitä ja tavoittamattomissa, mutta ne voivat myös olla kokonaan kadotettuja ja menetettyjä – paikkoja, joihin ei voi myöhemmin fyysisesti palata. Paikka voi niin ikään olla täysin kuviteltu ja osoittautua silti merkitykselliseksi ihmisen elämässä. (Karjalainen 2006, 83, 85–86; Vilkkö 1998, 27, 34.)

Paikka on kokemuksellinen ja sosiaalinen ilmiö (Relph 1996, 906). Nämä koetut paikat ilmenevät kertomuksissa. Yksi merkityksellisimmistä elämisen paikoista on koti. Fyysisen kodin, asunnon lisäksi koti on ennen kaikkea mielen paikka. Mielen koti muodostuu sosiokulttuurisesta arvomaailmasta sekä yksilöllisistä kokemuksista ja tunteista. (Vilkkö 1998, 28–29.) Relphin (1996, 907) mukaan paikan ja kokijan välillä vaikuttaa kiinteä yhteys, joka estää näiden kahden tekijän erottamisen toisistaan. Ilman paikkaa yksilöä ei voi olla ja se, millainen paikka on, vaikuttaa suoraan yksilön elämän mahdollisuuksiin. Näin määriteltynä paikka avautuu vahvasti poliittisena ja ihmisoikeudellisena ilmiönä. Paikattomuus, kodittomuus, juurettomuus, ulkopuolisuus ja syrjäytyneisyys ovat paitsi yksilön yleensä negatiivisina kokemia fyysisiä tai henkisiä tiloja myös tärkeitä yhteiskunnallisen keskustelun käsitteitä. Lisäksi paikan ja kokijan yhteys näkyy selvästi tavoissa, joilla ympäristökeskustelua käydään. Voimakkaat tunnelataukset näyttäytyvät luonnollisina reaktioina, kun tiedostaa paikan ja kokijan välisen kiinteän yhteyden. (Emt., 907, 911, 914–915, 918; Harnett 2010, 163–164; Karjalainen 2006, 88–89.)

3.2.2 Identiteetin rakentuminen elämän ja kerronnan vuorovaikutuksessa

Hyvärisen (2006, 10) mukaan, kun pohditaan elämän ja kertomuksen suhdetta, Ricœur voidaan nähdä yhtenä tärkeimmistä sillanrakentajista. Ricœur (1984, 54) on yhdistänyt Aristoteleen juonellistamisen ja Augustinuksen aikakäsityksen. Toisistaan riippuvaisten ilmiöiden, ajan ja narratiivisuuden, välissä mimesis-prosessina etenevä juonellistaminen toimii sovittajana. (Emt., 53.) Pöysä (2011, 319) on kuvannut juonellistamista tulkinnalliseksi toiminnaksi, jossa perustellaan toteutuneiden tapahtumien välisiä yhteyksiä kausaalisesti. Mimesisteorian avulla juonellistaminen avautuu ilmiönä, jossa sekä elämä että ker-

tomus rikastuvat. Elämä välittyy kertomuksiin, minkä lisäksi kertomukset päätyvät kerronnan ja vastaanottamisen kautta takaisin elämään ja käytäntöön. Kertomus antaa syyseuraussuhteiden avulla sattumanvaraiselle elämälle ja sen irrallisille tapahtumille suuntaa, luontevuutta ja loogisuutta, jotka synnyttävät elämään merkitystä ja tarkoituksen tunnetta. (Heikkinen & Huttunen 2002, 176–177; Pöysä 2011, 319.)

Mimesis jakaantuu kolmeen vaiheeseen: esiymmärrykseen, konfigurointiin ja re-figurointiin. Esiymmärryksen vaiheessa tunnistetaan tekoja, tekijöitä, motiiveja ja ympäristöä, joiden avulla rakennetaan esiymmärrystä maailman toiminnasta, rakenteista, symboleista ja ajallisuudesta. Mimesiksen toinen vaihe on konfigurointia, jossa esiymmärryksen eli hajallaan olevien juonirakenteiden pohjalta muotoillaan yksi kokonaisjuoni, kertomus. Konfigurointi on mimesiksen tärkein vaihe, koska se pitää sisällään varsinaisen juonellistamisen, jossa kertomukseen rakennetaan merkitystä, seurattavuutta ja ymmärrettävyyttä. (Ricoeur 1984, 54–56, 65, 67.)

Mimesiksen kolmatta vaihetta kutsutaan re-figuroinniksi. Re-figuroinnissa toimijana on kertomuksen vastaanottaja. (Emt., 72.) Vaihe antaa perustellun vastauksen siihen, miksi kertomuksilla on merkitystä ja seurauksia käytännön tasolla (Hyvärinen 2006, 13). Mimesiksen kolmas vaihe on kertomuksen soveltamista käytäntöön. Kun kertomus välittyy takaisin elämään, syntyy uusi mimesis. Tulkintaprosessi alkaa uudelleen uudesta esiymmärryksen tilasta. (Heikkinen & Huttunen 2002, 176–177.) Tätä taustaa vasten Ricoeur itse näki mimesisprosessin jatkuvana ja uudelleen syntyvänä hermeneuttisena kehänä tai loppumattomana spiraalina (Ricoeur 1984, 72, 76).

Kertomukset ohjaavat identiteettimme muodostumista. Haemme itseämme ja hahmotamme kokemuksiamme niiden kertomusten kautta, joita olemme lukeneet, kuulleet ja nähneet. Sen lisäksi, että rakennamme identiteettiämme kerrottujen kokemusten pohjalta, tärkeä paino on tehtyjen ja tekemättä jätettyjen valintojen pohdinnalla. Identiteettiämme muovaa paitsi se, mitä on tapahtunut myös se, mitä ei koskaan tapahtunut tai ei ole vielä tapahtunut. (Emt., 74; Hyvärinen 2006, 13.) Kertomukset vaikuttavat keskeisellä tavalla siihen, miten koemme elämämme (Roesler 2006, 583).

4 AINEISTONKERUU ELÄMÄKERTATUTKIMUKSESSA

Elämäkertatutkimuksen aineiston keräämiseen vaikuttaa keskeisesti se, millaista elämäkertatutkimusta ollaan tekemässä. Elämäkertatutkimuksen aineistona voidaan käyttää omaelämäkertoja, haastatteluin kerättyjä elämäkertomuksia ja muuta elämäkerrallista lähteaineistoa. (Honkonen 1995, 185; Oakley 2010, 428–429.) Omina alalukuinaan esiteltävillä tavoilla on yhtymäkohtia ja niitä voidaan käyttää rinnan. Tyypillisimpiä yhdistelmätapoja ovat elämäkertahaastatteluihin pohjaavat tutkimukset, joissa muuta elämäkerrallista aineistoa käytetään tutkimuksen tukena ja omaelämäkertoja aineistonaan käyttävät tutkimukset, joissa turvaudutaan jälkikäteisiin erityistiedusteluihin. Elämäkertahaastatteluihin pohjautuvissa tutkimuksissa tutkija ei voi antaa muulle elämäkerralliselle aineistolle liikaa painoarvoa. Tutkijan tulee edetä pääasiassa elämäkertahaastattelun viitoittamaa tietä. Muun elämäkerrallisen aineiston osalta tutkija on informantin esittämien ja tarjoamien dokumenttien varassa. Vastaavasti omaelämäkertatutkimusta tekevän tutkijan tulee muistaa, että kirjalliset tai suulliset jälkikäteistiedustelut vähentävät aina omaelämäkerran autenttisuutta. (Goodson & Sikes 2001, 32; Roos 1988, 144.) Lisäksi voidaan todeta, että elämäkertatutkimus ei sulje pois perinteisiä yksilö- ja ryhmähaastattelumenetelmiä. Tutkija saattaa esimerkiksi olla kiinnostunut jostain niin erityislaatuisesta asiasta tai aihepiiristä, että sen ei voida olettaa nousevan esille, ainakaan syvällisenä teemana, ilman tutkijan ohjausta ja kontrollia tai ryhmäkeskustelua. (Goodson & Sikes 2001, 27–29; Linde 1993, 58–59.) Edellä mainitussa piilee omat vaaransa, sillä esille nostetut teemat heijastuvat väistämättä informantin käsityksiin omasta elämästään ja vaikuttavat tätä kautta kertomuksen muodostumiseen (Alasuutari 2011, 109).

Kolmen päätävän lisäksi elämäkertatutkimuksen aineistona voidaan käyttää harkiten myös valmiita kirjallisia elämäkertoja. On selvää, että toisen tutkijan kokoamien elämäkertojen käyttäminen aineistona kasvattaa elämäkertatutkimuksen subjektiivisuuden ja luotettavuuden ongelmat moninkertaisiksi. Tästä syystä valmiisiin elämäkertoihin lähtökohtaisesti perustuvat elämäkertatutkimukset ovat harvinaisia. Populaaria kirjoitustyötä tekevä kirjoittaja ei välttämättä näe valmiiden elämäkertojen hyödyntämisessä mitään ongelmaa. Tutkija sen sijaan on kaikkea muuta kuin vakuuttunut siitä, että tieteellistä elämäkertatutkimusta voisi tehdä valmiiden elämäkertojen pohjalta. (Honkonen 1995, 185.) Tapaa voitaneen pitää perusteltuna tieteellisessä tutkimuksessa vain silloin, kun tutkimus suuntautuu kohdehenkilön tai informanttien elämän ulkopuolelle. Valmiita elämäkertoja voi käyttää esimerkiksi elämäkertatutkimuksen analyysimenetelmien kehittämiseen ja uusien tutkimuksellisten näkökulmien avaamiseen (esim. Kaipainen 2008).

4.1 Omaelämäkertojen kerääminen

Omaelämäkertoja saadaan tutkimusaineistoksi pääasiassa keräämällä. Perinteisesti tällä on tarkoitettu sitä, että tutkija kerää tutkimustaan varten oman, niin sanotusti uusista omaelämäkertoista koostuvan aineistonsa. Tämän lisäksi aineistona voidaan käyttää alun perin joissain toisissa yhteyksissä kerättyjä ja sittemmin arkistoituja omaelämäkertoja. Jälkimmäinen tapa on erityisen varteenotettava maissa, joissa on vahva keräysperinne. Näiden kahden perustavan ohella aineistona voidaan käyttää myös julkaistuja omaelämäkertoja. (Roos 1988, 144; Hynninen 2011 260.)

Tutkija ei voi valita omaelämäkertakeräysten vastaajia, vaan kirjoittajat valikoituvat tuntemattomin perustein (Roos & Vilkkö 1988, 163). Omaelämäkerran kirjoittajat eivät muodosta tiettyä perustyyppiä, vaan jokainen heistä on ainutkertainen ja odottamaton. Voidaan esittää, että omaelämäkerran kirjoittaja on kuin kuka tahansa meistä, mikä lisää aineiston edustavuutta ja luotettavuutta. On tosin ymmärrettävä, että edellä mainittu lähtökohta vaatii toteutuakseen vahvan kansallisen keräysperinteen. Suomessa omaelämäkertakeräykseen kirjoittaneet muodostavat heterogeenisen joukon, jonka ainoa merkittävä yhdistävä tekijä on se, että sen jäsenet ovat kirjoittaneet omaelämäkertansa ja lähettäneet sen keräykseen. Maissa, joissa omaelämäkertojen keräämistä ei tunneta, tyypillinen vastaaja löytyy todennäköisemmin. Jos tutkija voi kuvata tyypillisen vastaajan, ei hän voi esittää yhdenkään vas-

taajan olevan kuin kuka tahansa meistä. Näin ollen tutkimustuloksienkaan ei voi nähdä olevan edes osittain yleistettävissä. (Taira 2004, 41–43.)

Kerätyt omaelämäkerrat muodostavat todella rikkaan aineiston. Omaelämäkerrat ovat äärimmäisen autonomisia ja vapaasti esitettyjä tekstejä, mutta niiden muotoutumiseen vaikuttaa silti moni asia. Omaelämäkertojen tutkimuksellinen hyödyntäminen edellyttää kirjoittamisen luovien ehtojen eli kontekstien tiedostamista. Nämä omaelämäkertoja läpäisevät ja niihin kytkeytyvät kontekstit ovat omaelämäkertoja aineistonaan käyttävien elämäkertatutkimusten lopullisia tutkimuskohteita. Omaelämäkerta-aineiston rajaaminen on läheisessä yhteydessä tutkijan tutkimuskysymyksiin. Omaelämäkertoja käyttävälle tutkijalle pelkkä aihe ei riitä, vaan tarvitaan selkeä tutkimusongelma ja tarkkoja tutkimuskysymyksiä. Apuna aineiston käytössä voidaan käyttää myöhemmin tarkemmin esiteltävää ajatusta saturaatiosta (ks. haastattelu). (Hynninen 2011, 264; Taira 2004, 42, 47, 57.)

Hynninen (2011, 264) erittelee kuusi kontekstuaalista tasoa, jotka vaikuttavat kerättyihin omaelämäkertoihin. Nämä tasot ovat: keräys, kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti, kirjoitushetki, kertojapositio, kirjoitusmotiivit ja tutkija. Keräyksen tasolla vaikuttavat keruuohjeisiin liittyvät tekijät, kuten ohjeiden kirjallinen muoto, tehtävän asettaminen ja rajaus sekä keräystahon maine. Keruuohjeiden lisäksi omaelämäkerrallisen kerronnan konventiot vaikuttavat siihen, millaisia vastaajien kirjoituksista lopulta muodostuu. Kulttuurinen ja sosiaalinen konteksti vaikuttaa paitsi kirjoittajan koko elämään, myös omaelämäkerran muotoutumiseen. Laajemmilla taustoilla ja viitekehyksillä on merkitystä sekä siihen mitä ja miten kerrotaan että siihen, kuka ja millainen yksilö omaelämäkerran takana todellisuudessa piilee. Kirjoitushetkellä tarkoitetaan ajan ja tilan kontekstia eli sitä, milloin ja missä tilanteessa omaelämäkerta on kerrottu ja kirjoitettu. Kertojaposition taso kattaa kirjoitustyyllilliset ratkaisut eli millä tavoin ja mitä kaunokirjallisia keinoja käyttäen omaelämäkerta kerrotaan. Kirjoitusmotiivit puolestaan ohjaavat sekä sisältöä ja rakennetta että kertojapositiota. Edellä mainittujen viiden kontekstuaalisen tason lisäksi omaelämäkerta-aineistoon vaikuttaa olennaisesti tutkijan tuleva osallisuus. Tutkijan toimintaan vaikuttavat hänen oma taustansa, elämänhistoriansa ja lähtökohtansa. Tutkijan tekemillä valinnoilla, valitsemilla suunnilla, kriteereillä ja tutkimuskysymyksillä on keskeinen vaikutus siihen, mitä aineisto kertoo. Tutkija on kontekstien rakentaja. (Emt., 264, 285–290.)

4.2 Elämäkertahaastattelu

Haastattelun aihepiiristä on kirjoitettu paljon, myös elämäkertatutkimuksen alueella. Tässä yhteydessä haastattelu mielletään elämäkertahaastatteluksi eli haastatteluksi, jonka avulla kerätään informanttien elämäkertomuksia tutkimuksen aineistoksi. Elämäkertahaastattelusta on saatavilla tutkimuskirjallisuutta (esim. Arvidsson 1998; Atkinson 1998; 2002; Rosenthal 2004; Schütze 2008a; 2008b; Horsdal 2012), mutta mitään yhtenäistä linjaa tai vakiintunutta perinnettä elämäkertahaastattelun toteuttamiseen ei ole syntynyt. Arvidssonin (1998, 23) mukaan karkea jako elämäkertahaastattelutapojen välille voidaan tehdä pohtimalla tutkijan ja informantin välistä vuorovaikutusta. Sillä, pyytäkö tutkija informanttia kertomaan elämästään vai esittäkö hän tälle tämän elämää koskevia kysymyksiä, on suuri ero. Jaon ääripäissä ovat näin ollen vähäiseen vuorovaikutukseen tähtäävät yhden kysymyksen haastattelut ja avoimen vuorovaikutukselliset ja keskustelevat, lukuisia kysymyksiä ja tutkijan etukäteissuunnittelua käsittävät haastattelut. (Emt., 23; Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 192–193.)

Elämäkertahaastattelu on yksi narratiivisen haastattelun muoto (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 192). Narratiivinen haastattelu jakaantuu kahteen päävaiheeseen, vapaaseen kertomiseen ja tarkentaviin kysymyksiin, joita edeltää aina jonkinasteinen esivaihe, joka voi sisältää haastattelun alkuvalmistelujen lisäksi esimerkiksi aiheeseen johdattelevaa ja informantin ymmärrystä sekä motivaatiota lisäävää keskustelua. Tutkijan on otettava huomioon, että esivaihe voi vaikuttaa haastattelun etenemiseen ja kertomuksen muotoutumiseen. Kuvaus sopii useimpiin elämäkertahaastattelutekniikoihin, mutta ei kaikkiin. (Roos 1988, 144.)

Atkinsonin (1998, 22) elämäkertahaastattelumallissa painotetaan muiden tekniikoiden tavoin vapaata kerrontaa, mutta siinä, missä useimmat (Arvidsson 1998; Rosenthal 2004; Schütze 2008a; 2008b; Horsdal 2012) tarkoittavat tällä informantin vapautta ja autonomisuutta kertomuksensa muodostamisessa, Atkinson korostaa tutkijan jatkuvaa osallistumista. Esivaihe on Atkinsonille haastattelun ensimmäinen vaihe. Sen tarkoituksena on auttaa informanttia valmistautumaan haastatteluun ja tehdä tämä tietoiseksi siitä, mikä merkitys hänen osallistumisellaan on tutkimukselle. Haastatteluvaiheessa tutkijan ensisijainen tehtävä on ohjata informanttia tämän kerronnan aikana. Näin ollen erillistä tarkentavien kysymysten vaihetta ei tarvita. Haastattelun jälkeen tutkija poistaa haastattelusta omat osuuten-

sa sekä informantin osuuksissa esiintyvät toistot ja tulee näin toimittaneeksi haastattelusta yhtenäisen informantin sanoin esitetyn kertomuksen. (Emt., 22.)

Alusta loppuun etenevää, informantin itsensä rakentamaa, valitsemaa ja muotoilemaa kertomuksellista kokonaisuutta pidetään melko yleisesti elämäkertahaastattelun lähtökohtana. On tärkeää, että vastuu kertomuksesta kokonaisuudessaan on ja säilyy informantilla. (Marotzki 1999, 113–114; Arvidsson 1998, 25.) Tähän perustuvat Schützen (2008a; 2008b) ja Rosenthalin (2004) elämäkerrallis-narratiiviset haastattelumenetelmät. Schütze on kehittänyt malliaan 1970-luvulta lähtien, mutta hänen suora vaikutuksensa elämäkertatutkimukseen on jäänyt Saksan ulkopuolella vähäiseksi. Schützen mallia on tehnyt tunnetuksi kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa muun muassa hänen oppilaansa Rosenthal. Vaikka Schütze ja Rosenthal ovat osittain eri mieltä siitä, miten elämäkertoja tulee analysoida (ks. biografinen case-rekonstruktio), käyttävät he samankaltaista elämäkertahaastattelumenetelmää, josta selkeyden vuoksi käytetään jatkossa nimitystä schützeläinen elämäkertahaastattelu. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 194; Apitzsch & Siouti 2007, 7.)

Schützeläinen elämäkertahaastattelu sopii edellä esitettyyn Roosin elämäkertahaastattelun yleiskuvaukseen. Se on menetelmä, joka jakautuu esivaiheeseen (kuvattu edellä) ja kahteen päävaiheeseen, pääkertomus- ja kysymysvaiheeseen. Pääkertomusvaihe aloitetaan yhdellä avoimella kysymyksellä, jolla informantia pyydetään kertomaan elämäkertomuksensa kokonaan alusta loppuun ilman sen suurempaa ohjeistusta. Lähtökohtana on, että informantti muodostaa elämäkertomuksensa hetkessä, *ex tempore*. Se, mistä kertomus alkaa, miten se etenee ja mihin se loppuu, on kokonaan informantin päätettävissä. Pääkertomusvaiheessa tutkijan tehtävänä on toimia aktiivisena kuuntelijana ja tehdä muistiinpanoja – hän ei kommentoi tai kysy jatkokysymyksiä. (Schütze 2008b, 6, 12–13; Rosenthal 2004, 50–52.)

Pääkertomusvaihetta seuraava kysymysvaihe jakaantuu Rosenthalin mukaan kahteen osaan, sisäisiin ja ulkoisiin narratiivisiin kysymyksiin, joista Schütze käyttää nimityksiä narratiivisten kysymysten vaihe sekä deskriptiivisten ja argumentoitujen kysymysten vaihe. Sisäiset narratiiviset kysymykset koskevat pääkertomuksessa esille nousseita aiheita tai asioita, joista tutkija haluaa kuulla lisää. Sisäisten narratiivisten kysymysten tulee olla varovaisia pyyntöjä, joiden myötä informantin toivotaan palaavan johonkin kertomuksensa tapahtumaan, vaiheeseen tai teemaan. Kun kaikki sisäiset narratiiviset kysymykset on ky-

sytty, voidaan siirtyä ulkoisiin. Ulkoiset narratiiviset kysymykset koskevat tutkimuksen kannalta kiinnostavia asioita, jotka jäivät pääkertomuksessa ja sisäisten narratiivisten kysymysten vaiheessa epäselviksi tai kokonaan käsittelemättä. Ulkoisten narratiivisten kysymysten vaiheessa tutkijan on toimittava varovasti ja edettävä vähitellen, muuten informantti voi kokea tilanteen tungettelevana ja uhkaavana, mikä voi laukaista tämän sisäisen puolustusmekanismin. Informantin mahdolliset suojamuurit sijaitsevat sillä yksityisyyden ja persoonallisuuden alueella, johon tutkijalla ei ole mitään asiaa (ks. aineiston eettisyys). Kertomuksen muodostamisen tematiikan lisäksi schützeläisen elämäkertahaastattelun puolesta puhuu se, että sen informanttilähtöisyys on perusteltavissa eettisin perustein. (Schütze 2008b, 16–22; Rosenthal 2004, 52–53.)

Tutkimuksen analyysivaihetta ja aineiston mahdollista jatkokäyttöä varten toteutettua haastattelun taltiointia ja litterointia voidaan pitää elämäkertatutkimuksessa käytäntönä, mutta Horsdalin (2012, 80) mukaan edellä mainittu ei ole välttämätöntä. Horsdal ulottaa *ex tempore* -vaatimuksen myös tutkijan osuuteen. Tutkijan tehtävänä on kirjoittaa informantin kertomus ylös sitä mukaa, kun se etenee. Informantin tulee kertoa sellaisella puhenopeudella, että tutkija ehtii mukaan. Jos kuitenkin jokin asia menee ohi, voi tutkija pyytää informanttia kertomaan kyseisen asian uudelleen. Horsdalin mukaan tutkijan tarkentavat kysymykset eivät kuulu elämäkertahaastatteluun, mutta tutkija voi halutessaan jatkaa elämäkertahaastattelun päätyttyä informantin haastattelemista strukturoiduin kysymyksin. (Emt. 78–83.)

Goodson & Sikes (2001, 24–25) esittelevät kuusi tapaa informanttien valitsemiseen: tarkoitukslähtöinen valinta, tilaisuuslähtöinen valinta, kätevyyslähtöinen valinta, lumipallovalinta, homogeenisyyslähtöinen valinta ja äärimmäisyyslähtöinen valinta. Tarkoitukslähtöistä valintaa käyttävä tutkija valitsee tutkimukseensa sopivia informantteja päättämiensä kriteerien perusteella. Tilaisuuslähtöisellä valinnalla tarkoitetaan tilannetta, jossa tutkija tapaa henkilön, joka haluaa kertoa elämästään. Kätevyyslähtöisestä valinnasta on kyse, kun tutkija valitsee informantteja, jotka ovat helposti saatavilla. Lumipallovalinnaksi kutsutaan tilannetta, jossa tutkija löytää haastattelemansa informantin avulla lisää mahdollisia informantteja eli henkilöitä, jotka voisivat olla sekä soveltuvia että halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Homogeenisuuslähtöinen valinta perustuu pienen ja suhteellisen yhtenäisen ryhmän sisältä valittujen informanttien hyödyntämiseen. Äärimmäisyyslähtöisestä valinnasta voidaan puhua silloin, kun informantiksi valikoituu sellainen henkilö, jonka koke-

mukset ja kertomuksen piirteet poikkeavat merkittävästi muista ja ovat siksi huomionarvoisia. (Emt. 24–25.)

Elämäkertahaastattelujen varaan rakentuvassa elämäkertatutkimuksessa otanta on tutkimustavan työläyden vuoksi usein melko pieni (emt., 22; Perho & Korhonen 2008, 367). Sen sijaan, että pyrittäisiin mahdollisimman suureen otantaan, elämäkertatutkimuksessa puhutaan aineiston saturaatiosta. Siinä vaiheessa, kun uusien informanttien kertomukset vain vahvistavat tutkijan jo löytämää tai kohtaamaa informaatiota, voidaan puhua aineiston saturaatiosta. (Bertaux 1981, 36.) Saturaatio on ensisijaisesti aineistokeruuvaiheeseen liittyvä käsite, sillä aineiston analyysin ei voida koskaan nähdä olevan yksiselitteisesti täydellinen tai valmis. Saturaatio on muuttuva ja liikkuva tila, johon tutkija pyrkii, kun hän kerää tutkimuksensa aineistoa. (Miller 2000, 124.) On jopa esitetty, että elämäkertatutkimus voi tarvita vain yhden informantin, yhden hyvän tapauksen, jonka avulla tutkija voi esittää perusteltuja näkemyksiä ja tulkintoja. Yleensä saturaation ja tutkimuksen riittävän kattavuuden saavuttamiseen tarvitaan useita informantteja, mutta mitään tarkkaa lukumäärää ei voida määrittää. Siinä vaiheessa, kun tutkija uskoo saaneensa asettamiensa kysymysten valossa riittävästi vastauksia, voi hän esittää saavuttaneensa saturaation. (Roos 1988, 145; Goodson & Sikes 2001, 23.) Koska objektiivisuus ja yleistäminen eivät varsinaisesti ole subjektiivisuuteen perustuvan elämäkertatutkimuksen tärkeimpiä päämääriä, voidaan niin otannan edustavuus kuin täydellinen saturaatiokin nähdä enemmän tutkimusta ohjaavana ajatuksellisena apukeinona kuin konkreettisena, saavutettavissa olevana tavoitteena. (Goodson & Sikes 2001, 22; Miller 2000, 144–145.)

4.3 Muu elämäkerrallinen lähdeaineisto

Elämäkertatutkimusta voidaan tehdä myös muuhun elämäkerralliseen aineistoon tukeutuen. Menetelmä on ainoa mahdollinen tapauksissa, joissa suoraa yhteyttä henkilöön ei voida saada haastattelemalla tai observoimalla. (Marotzki 1999, 117.). Elämäkerralliseksi aineistoksi voidaan lukea käytännössä kaikki kirjalliset merkinnät, jotka henkilöä koskien on löydettävissä (Oakley 2010, 427–429). Robertsin (2011, 62) mukaan elämäkerrallisena aineistona voidaan pitää kaikkea sellaista, jonka voi nähdä sitovan yksilöä aikaan ja paikkaan. Kirjallisten merkintöjen lisäksi voidaan käyttää valokuvia, audiovisuaalista materiaalia ja jopa aineellista omaisuutta (emt., 62).

Tärkeimmän osan elämäkerrallisesta aineistosta muodostavat egodokumentit. Egodokumentit ovat kirjallisia lähteitä, joissa ihmiset kertovat itse omasta elämästään, ajatuksistaan ja tunteistaan. Egodokumenteiksi luokitellaan kirjeet, päiväkirjat, muistikirjat, matkakertomukset sekä muistelmat ja omaelämäkerrat. (Keravuori 2011, 165–166.) Egodokumenteiksi laskettavien lähteiden luetteloa ei voitane pitää suljettuna. Yhden varteenotettavan ehdokkaan egodokumenttien uudeksi tulokkaaksi muodostavat internetissä julkaistut, mitä monimuotoisimmat omaelämäkerralliset kirjoitukset (Östman 2008). Yhtymäkohdistaan huolimatta egodokumentteja ei voida pitää yhtenä ja samana aineiston muotona, vaan tutkijan tulee huomioida jokaisen osalta juuri kyseiselle aineistolle tyypilliset peruspiirteet ja kulttuuriset sopimukset (Maynes ym. 2008, 71).

Elämäkertatutkimuksissa, jotka pohjautuvat pääasiassa muuhun aineistoon, yksilön maailmaa ja todellista minää pyritään tavoittamaan egodokumenttien avulla. Muita yksilön elämää koskevia kirjallisia dokumentteja ja merkintöjä voidaan käyttää tutkimuksen tukena. Egodokumenttien ja muun elämäkerrallisen aineiston varaan rakentuvassa elämäkertatutkimuksessa voidaan lisäksi hyödyntää sekundaarisempaa aineistoa, kuten elämäkerran päähenkilön henkilökohtaisesti tunteneiden haastatteluja ja muita aikalaiskertomuksia. Tavallista on, että tutkija löytää itsensä valtavan ja järjestelemättömän aineistomäärän keskeltä. Elämäkertatutkimuksen kokonaisvaltainen luonne lisää vielä entisestään tutkimustavan työläyttä. Tutkijan on usein mahdotonta etukäteen sanoa, mikä tiedonmurunen on kokonaisuuden kannalta olennainen. Koska tutkimuksen kannalta olennainen seulotaan etsimällä ja valitsemalla, nousee lähdekritiikki tärkeään asemaan. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena on saattaa henkilön kirjoitukset ja sanomiset yhteen toisten sanomisten ja muun informaation kanssa. Tutkijan tavoittama yksilön mieli yhdistetään osaksi historiallista, sosiaalista ja kulttuurista kontekstia. (Oakley 2010, 429, 14; Keravuori 2011, 165–166; Marotzki 1999, 117.)

Muuhun elämäkerralliseen aineistoon pohjautuvat elämäkertatutkimukset tulevat lähelle elämäkertahaastatteluja ja omaelämäkertoja aineistonaan hyödyntäviä tutkimuksia. Tutkimuksen tieteellisyys ei kärsi, koska tulkinnat henkilön sisäisestä maailmasta tehdään hänen itsensä kirjoittamien egodokumenttien pohjalta. Subjektiivisuuden hyväksymisen ja tietoisuuden korostamisen lähtökohta näkyy selkeästi myös muuhun elämäkerralliseen aineistoon pohjautuvissa elämäkertatutkimuksissa. Tutkijan ei lopulta edes tarvitse väittää, että hän on löytänyt elämäkerralliseen aineistoon kätkeytyneen todellisen ihmisen ja tämän sisäisen

maailman. Tämän kiistanalaisen väitteen sijaan hänen tulee kestävästi osoittaa ja perustella egodokumenttien pohjalta tekemänsä tulkinnat. (Caine 2010, 97–98; Roberts 2011, 69–70.)

5 ANALYYSI ELÄMÄKERTATUTKIMUKSESSA

Elämäkertatutkimusta käsittelevissä yhteyksissä toistetaan usein, että ei ole yhtä oikeaa tapaa tehdä elämäkertatutkimusta. Toteamus liittyy läheisimmin analyysivaiheeseen. Analyysi etenee ja muodostuu aina tapaus- ja tutkijakohtaisesti. Tässä yhteydessä analyysi käsitetään laajasti – yhtä lailla analyysin rinnalla voitaisiin käyttää termejä, kuten tulkinta, lähestymistapa tai lukutapa. Vaikka tässä luvussa keskitytään laadulliseen analyysiin, on syytä tiedostaa, että elämäkerrallisia aineistoja voidaan analysoida myös määrällisin menetelmin. (Goodson & Sikes 2001, 19; Roos 1987, 39–42.) Elämäkertatutkimuksessa on lisäksi mahdollista yhdistää laadullisia ja määrällisiä menetelmiä (esim. Perho & Korhonen 2008), jolloin puhutaan integroivasta tutkimuksesta (Pitkäniemi 2009).

Elämäkertatutkimuksen aineisto on kompleksista. Aineiston voi nähdä samanaikaisesti muodostuvan sekä sosiaalisista ja historiallisista tosiasioista että valheista. (Roos 1988, 146.) Elämäkertatutkimuksen analyysi on järjen ja merkityksen rakentamista ja löytämistä. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta kaikkien irrationaalisten elementtien ja ristiriitaisuuksien häivyttämistä. Yksilö ei toimi aina rationaalisesti tai tutkimuksessa annettavan kokonaiskuvan mukaisesti. Ihmiselämään ja yksilön käyttäytymiseen liittyvien odottamattomuuksien, epäloogisuuksien ja järjettömyyksien kuvaaminen on osa elämäkertatutkimusta. Lähtökohta on se, että minkään informantin tai kohdehenkilön elämään olennaisesti liittyvän asian kuvaamisen ei voida nähdä heikentävän tutkimuksen koherenssia tai johdonmukaisuutta. Käsittelemättä jättäminen sen sijaan voi vääristää annettua kokonaiskuvaa merkittävästi. (Numminen 1987, 178; Goodson & Sikes 2001, 34.)

Ensimmäiseksi tutkijan on tutustuttava ja perehdyttävä aineistoonsa. Kun tutkijalla on käsitys siitä, mistä hän on tutkimuksessaan kiinnostunut, onnistuu hänen seuloa aineistosta olennaiselta ja mielenkiintoiselta vaikuttava ja karsia pois epäolennaisin informaatio. Edellä mainittua kutsutaan aineiston koodaamiseksi. Aineiston koodaamisen jälkeen voidaan edetä varsinaiseen analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 92–93.)

Elämäkertatutkimuksessa analyysitavat kumpuavat aineistosta. Analyysi alkaa siitä hetkestä, kun itse tutkimus ja sen aineistonkeruuvaihe aloitetaan. Analyysin toteuttamiseen tarvitaan aina viitekehys. Viitekehysten avulla tutkija oikeuttaa, osoittaa ja perustelee tekemänsä analyysin. Elämäkertatutkimuksessa viitekehys ei yleensä ole etukäteen suunniteltu teoreettinen teoria tai teoreettinen malli. Myöskään aineiston järjestelyä koskevat yleiset ohjeet eivät suuresti auta elämäkertatutkijaa. Useimmiten elämäkertatutkimuksen viitekehys muodostetaan aineiston avulla. Tässä prosessissa tutkimusongelmien ja -kysymysten asetelu ja aineiston järjestely kulkevat käsi kädessä. Aineisto tulee järjestää niin, että se vastaa parhaalla mahdollisella tutkimuksen tavoitteisiin. Näin myös aineisto määrää lopulta sen, millainen analyysitapa on soveltuvin. Käytännössä edellä mainitulla tarkoitetaan sitä, että elämäkertatutkijalta edellytetään rohkeutta ja vaivannäköä. Tutkimukseen oivallisesti soveltuvan analyysitavan ja näkökulman voi löytää vain kokeilemalla monia toisistaan poikkeavia tapoja, perehtymällä tutkimuskirjallisuuteen sekä vaihtamalla ajatuksia informanttien ja toisten tutkijoiden kanssa. (Goodson & Sikes 2001, 34; Numminen 1987, 165, 168–169; Roos 1987, 44.)

Tutkimuksen viitekehys saa usein muotonsa luokittelujen, kategorisointien, mallien, teemoittelun ja tyypittelyn kautta. Viitekehysten muodostamisen taustalla vaikuttavat filosofiset, erityisesti epistemologiset lähtökohdat. (Goodson & Sikes 2001, 34, 36.) Goodleyn, Lawthomin, Cloughin ja Mooren (2004, 123) mukaan elämäkertatutkijat laiminlyövät liian usein tutkimuksellisen velvollisuutensa avata tutkimuksiensa viitekehykset. Epistemologisten kysymysten tarkastelu on keskeistä, koska tutkijan tietoa ja sen luonnetta koskevat esioletukset, olivat ne tiedostettuja tai eivät, määrittävät suurelta osin tutkimuksen luonteen. Se, millaisena tutkija näkee ympäröivän maailman, heijastuu suoraan hänen tutkimukseensa. (Emt., 110.)

Ennen elämäkertatutkimuksen analyysitapojen tarkempaa erittelyä on hyvä nostaa yksittäiselämäkerta esille omana erikoistapauksenaan. Elämäkertatutkimukset, jotka keskittyvät

pelkästään yhden yksilön elämään, on perinteisesti nähty ikään kuin irrallisena tieteellisestä aineiston analyysistä. (Roos 1987, 40.) Tutkimusta on tehty ilman sen suurempaa pohdintaa tai problematisointia koskien sitä, mitä tutkimuksessa on lopulta tehty. Elämäkertojen kirjoittaminen on ollut tieteen piirissä yleistä, mutta samalla jossain määrin halveksuttua. Edellä mainitun taustalla voi nähdä elämäkertojen traditioon olennaisella tavalla liittyvän lähestyttävyyden, luettavuuden ja populaarisuuden tavoitteet, joiden on nähty olevan ristiriidassa tieteellisyyden ja käsitteellisyyden kanssa. Se, että analyysivaiheeseen ei ole kiinnitetty juuri lainkaan huomiota, on heikentänyt merkittävästi yksittäiselämäkertojen tieteellistä statusta. (Mäkelä 2006, 272; Caine 2010, 123; Possing 2013, 7.)

Elämäkertatutkimus tarvitsee aina jonkin erityiskysymyksen, sillä pelkkä elämän kronologinen esittäminen ei ole elämäkertatutkimusta. Ilman selkeää näkökulmaa esitetty elämäkerta on vain tutkijan kokoamaa elämäkerrallista aineistoa. Yksittäiselämäkerta on sidottava johonkin, jotta sitä voidaan pitää tieteellisenä tutkimuksena. Se on tuotava yhteen joidenkin yleisempien ilmiökokonaisuuksien kanssa. Lisäksi tutkimusprosessin avaamisen vaatimus tulee ulottaa yksittäiselämäkertoihin. Tutkimusprosessin avaaminen on tieteellisen yksittäiselämäkerran edellytys. Tutkijan tulee tuoda ilmi tutkimuksensa tavoitteet ja lähtökohdat. Selkeät tutkimuskysymykset auttavat paitsi tutkimuksen toteuttamisessa myös tutkimusprosessin kuvaamisessa. Tutkijan on kyettävä lisäksi havainnollistamaan ja käsitteellistämään analyysinsä vaiheet ja käytännöt, jotta elämäkerta voidaan pitää tieteelliset kriteerit täyttävänä tutkimuksena. (Mäkelä 2006, 272, 286; Caine 2010, 116.)

5.1 Tiedon luonne ja päättelyn logiikka elämäkertatutkimuksessa

E. M. Bruner (1986, 6) on erottanut kerrotusta elämästä kolme toisiinsa limittyntä tasoa. Kerrotulla elämällä on kiinteä yhteys todellisuuteen, kokemukseen ja ilmaisuun. Todellisuus muodostuu siitä, mitä todella on tapahtunut ja tapahtuu. Voidaan esittää, että kerrotussa elämässä on viitteitä todellisuudesta, vaikka todellisuutta itseään onkin vaikea määritellä. Kokemuksella tarkoitetaan sitä, millaisena todellisuus ilmenee subjektin tietoisuudessa. Ilmaisuu puolestaan on koetun todellisuuden välittämistä ilmaisullisin ja viestinnällisin keinoin. Kokemus ei koskaan käänny suoraan ilmaisuksi, vaan kyse on aina representaatiosta, eräänlaisesta esityksellisestä kompromissista kokemuksen ja ilmaisullisten mahdollisuuksien välillä. Elämään kuuluvia ovat myös tilanteet, joissa yksilö tuntee, ainakin väliaikai-

sesti, kokemuksen ilmaisemisen itselleen täysin mahdottomaksi ja ylitsepääsemättömäksi tehtäväksi. (E.M. Bruner 1986, 6–7; Huotelin 1992, 72–73; 1996, 32–34.)

Tuomi ja Sarajärvi (2013, 95–100) jakavat laadullisen aineiston analyysitavat kolmeen: aineistolähtöiseen, teorialähtöiseen ja teoriaohjaavaan analyysiin. Tämä laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin kokonaiskuva perustuu päättelyn logiikan kolmijakoon. Tieteellinen tutkimus voidaan toteuttaa induktiivista, deduktiivista tai abduktiivista päättelyn logiikkaa käyttäen. Kolmijakoa voidaan soveltaa elämäkertatutkimuksen analyysitapojen tarkasteluun. Kaksi perinteisintä analyysin muotoa ovat aineistolähtöinen eli induktiiviseen päättelyyn nojaava tapa ja teorialähtöinen eli deduktiivisen päättelyn varaan rakentuva malli. Molemmat muodot voidaan paikantaa laajasti elämäkertatutkimuksesta. Abduktiivinen päättely edustaa tavoista leimallisimmin postmodernia tutkimusta ja on näin yhdistettävissä narratiiviseen tutkimukseen. Narratiivinen tutkimus ei silti jätä huomiotta kahta perinteisintä päättelyn logiikkaa ja analyysin muotoa, vaan nivoo ne omaksi kokonaisuudekseen. Tämän päätävän rinnalle narratiivinen tutkimus on luonut oman analyysiperinteensä. (Emt., 95–100; Miller 2000, 10–13.)

Miller (2000, 11–14) jakaa elämäkertatutkijat kolmeen joukkoon: realisteihin, neo-positivisteihin ja narrativisteihin. Jaottelu on kehitetty ainoastaan selkeyttämään elämäkertatutkimuksen analyysitapojen suurta kirjoa. Näin ollen yksittäisten elämäkertatutkijoiden ei nähdä sijoittuvan vain yhden nimikkeen alle – tutkijat hakevat vaikutteita kaikista kolmesta näkökulmasta. Induktiiviseen päättelyyn uskovat ovat realisteja. He uskovat, että todellisuus on tavoitettavissa elämäkerrallisen aineiston kautta. Realistien elämäkertatutkimukset ovat teoriaa muodostavia, usein grounded theory -lähestymistapaan perustuvia tutkimuksia. Neo-positivistit käyttävät deduktiivista päättelyä eli he testaavat ja vahvistavat tai kehittävät elämäkertatutkimuksiensa avulla aiemmin esitettyä. Neo-positivistille teoria on tutkimuksen lähtökohta. Kärjistettynä realistit teemoittelevat ja tyypittelevät aineistonsa aineistosta esille nousevalla tavalla, kun taas neo-positivistit hyödyntävät etukäteen valittuja kategorioita. (Emt., 113–114, 125.)

Vain naiivi positivistit uskoivat ilmaistun kokemuksen vastaavan todellisuutta (E.M. Bruner 1986, 6). Millerin (2000, 144–145) mukaan kuitenkin realistit – ja myös neo-positivistit jossain määrin – uskovat objektiiviseen totuuteen. Subjektiivisuutta korostavat narrativistit eivät voi silti hylätä positivismin perinnettä kokonaan. Elämäkertatutkimuksessa,

rakentuu se sitten yhden tai useamman elämän varaan, on väistämättä pohdittava yleistämiseen liittyviä kysymyksiä. Tutkimuksella on oltava jotain sanottavaa ympäröivästä todellisuudesta. Useinkaan realistien, neo-positivistien ja narrativistien tutkimukselliset päätepiteet ja työn tulokset eivät eroa ratkaisevasti toisistaan. Näkemykset eroavat lopulta ainoastaan siinä, millainen tuo tutkimuksen päätepite on luonteeltaan ja millä keinoin se voidaan saavuttaa. Vuorovaikutus toisistaan eroavien tutkimuksellisten näkökulmien ja perinteiden välillä on osa elämäkertatutkimusta. Elämäkertatutkija on eklektinen eli yhdistelevä ja valikoiva toimija, joka etsimällä löytää oman näkemyksensä. (Maynes ym. 2008, 128, 142; Miller 2000, 145; Pitkäniemi 2009, 337.)

5.2 Narratiivien analyysistä narratiiviseen analyysiin

Narratiivisessa tutkimuksessa analyysi jaetaan kahteen päätapaan. Narratiivista aineistoa voidaan analysoida kokonaisuudesta käsin tai kokonaisuutta kohti. Päätapoja kutsutaan kategoriseksi ja holistiseksi tavaksi tai narratiivien analyysiksi ja narratiiviseksi analyysiksi. Edellä analyysia on kuvattu pääasiassa realistisesta ja neo-positivistisesta näkökulmasta, joissa päättelyn logiikkana käytetään tyypillisimmin induktiivista ja deduktiivista päättelyä. Näkökulma vastaa sitä, mistä narratiivinen tutkimus käyttää termejä kategorinen ja narratiivien analyysi. Narrativistit siis tunnustavat realististen ja neo-positivististen analyysitapojen tarpeellisuuden, mutta nostavat niiden rinnalle holistisen narratiivien analyysin. (Polkinghorne 1995, 5–6; Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998, 12; Miller 2000, 10–13.)

Analyysin kaksi päätapaa perustuvat J. Brunerin (1986) esittämään jakoon kahdesta tietämisen tavasta. Narratiivien analyysi eli kategorinen analyysi rakentuu paradigmaattisen tietämisen varaan. Aineistoa eli narratiiveja analysoidaan teemoittelun ja luokittelun avulla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että aineisto jaetaan osiin, minkä jälkeen tiettyyn luokkaan kuuluvat osat kootaan yhteen ja järjestellään kategorisesti ylä- ja alaluokiksi. Aineistoa voidaan lähestyä sisällön ja muodon näkökulmista. Sisällön analyysilla tarkoitetaan erillisten ilmaisujen luokittelemista. Muodon analyysissa keskitytään narratiivin rakenteellisiin ja tyylillisiin piirteisiin. (Polkinghorne 1995, 5; Lieblich ym 1998, 12.) Polkinghorne (1995, 12) käyttää narratiivien analyysin kuvaamisessa kielitieteellisiä käsitteitä diakroninen ja synkroninen data. Diakroninen viittaa asioiden ajallisuuteen, peräkkäisyyteen, seu-

rauksellisuuteen ja historiallisuuteen. Synkroninen data muodostuu narratiivisen aineiston osasista, jotka ovat yksilön historiallisuudesta ja kehityksellisestä ulottuvuudesta irrallisia. (Emt., 12.) Alasuutarin (2011, 141) mukaan narratiivin juonta kuljettavat lauseet heijastavat yksilön maailmankuvaa, kun taas juoneen kuulumattomat antavat vihiä yksilön identiteetistä ja elämänasenteesta.

J. Brunerin (1986) mukaan paradigmaattisen tietämisen tavan rinnalla vaikuttaa narratiivinen tietäminen. Narratiivista tietämistä pyritään tavoittamaan narratiivisen analyysin kautta. Tässä holistisessa tavassa analyysi tehdään siten, että aineistosta eli kerätyistä narratiiveista ja kuvauksista juonellistetaan yksi kertomus. Tapa edellyttää tutkijalta rajoitettua näkökulmaa ja selkeitä tutkimuskysymyksiä. Aineiston erittelyn sijaan narratiivinen analyysi tähtää synteesiin, yhtenäiseen ja eheään kokonaisuuteen. Narratiivinen analyysi on juonentamista ja luodun juonen loogisuuden ja yhtenäisyyden jatkuvaa testaamista. Valmis analyysi on elämän retrospektiivinen selitys, josta kaikki tarpeeton on karsittu pois. Elämäkertatutkijan tulee luoda aineistoon sellaista järjestetystä ja merkityksellisyyttä, jota siinä itsessään ei ilman analyysia ole. (Polkinghorne 1995, 12, 15–16.) Sisältöä ja muotoa voidaan lähestyä myös holistisesta näkökulmasta. Narratiivisessa analyysissa aineistosta poimitaan olennainen elämäkerrallinen sisältö, jolle annetaan muoto teemojen ja syntyvien vaikutelmien avulla. Mitä tapahtui, miten ja miksi kaikki tapahtui niin kuin tapahtui sekä mitä tapahtuneesta seurasi, ovat ohjaavia kysymyksiä elämäkerran muodostamiselle. (Lieblich ym. 1998, 12.)

Elämäkertatutkimukseen on tuotu ja kehitetty, erityisesti narratiivisen tutkimuksen kautta monia kohdennettuja analyysitapoja. Tarkastelun alle voidaan asettaa lukuisia asioita mitä moninaisimmin tavoin. Tässä yhteydessä esille voidaan nostaa muun muassa juonirakenteet ja -tyypit (esim. Roesler 2006, Perho & Korhonen 2008, Alasuutari 2011, 131–135; Czarniawska 2004, 77–87), juonen eli kerrotun elämän käännekohtat (esim. Honkonen 1995, 184; Denzin 1997, 285; Arvidsson 1998, 61; Johansson 2005, 322–331) ja kerronnassa käytettävät metaforat eli kielikuvat (esim. Horsdal 2012, 98). Seuraavaksi esitellään kaksi kokonaisvaltaista elämäkertatutkimuksen analyysitapaa, joista ensimmäinen, biografinen case-rekonstruktio edustaa narratiivien ja narratiivisen analyysin yhdistelmää (Rosenthal 1993, 60). Toisessa tarkemmin esiteltävässä tavassa (Polkinghorne 1995) pohditaan sitä, miten elämäkerta voidaan muodostaa narratiivisen analyysin avulla. Valitut tavat ovat havainnollisia esimerkkejä, sillä niissä yhdistyvät monet edellä esitetyistä huomioista ja

näkökulmista ja vaikka tavat on suunnattu tietyyntyyppisiin aineistoihin, ne soveltunevat myös laajemmin käytettäviksi.

5.2.1 Biografinen case-rekonstruktio

Biografinen case-rekonstruktio on kuusivaiheinen analyysimalli. Se on kehitetty litteroitujen elämäkertahaastatteluaineistojen analyysiin. Se jakaantuu elämäkerrallisen aineiston analyysiin, tekstianalyysiin ja temaattiseen kenttäanalyysiin, kerrotun elämän rekonstruktioon, tekstikatkelmien mikroanalyysiin, kerrotun elämän ja elämäkerran vertailuun sekä tyypittelyyn. (Rosenthal 2004, 54.) Paanasen (2008, 26) mukaan biografisen case-rekonstruktion tavoitteena on tulkinta, johon informantilla itsellään ei ole pääsyä. Apitzschin ja Sioutin (2007, 8) mukaan narratiivien ja narratiivisen analyysin osittainen yhdistäminen erottaa Rosenthalin biografisen case-rekonstruktion Schützen (esim. 2008a; 2008b) esittämästä elämäkertahaastattelujen analyysimallista, jonka voidaan tässä yhteydessä nähdä tavoittelevan enemmän paradigmaattista tietämistä. Schützen lisäksi Rosenthal on saanut vaikutteita objektiivisesta hermeneutiikasta, mikä näkyy erityisesti biografisen case-rekonstruktion ensimmäisessä ja neljännessä vaiheessa eli elämäkerrallisen aineiston analyysissa ja tekstikatkelmien mikronanalyysissa. (Apitzsch & Siouti 2007, 8.)

Biografisessa case-rekonstruktiossa ensimmäinen vaihe on elämäkerrallisen aineiston analyysi. Elämäkerrallisen aineiston analyysillä tarkoitetaan tulkinnasta vapaiden tietojen jäsentämistä ja kokoamista. Faktuaaliset ja viralliset rekisteritiedot antavat elämäkerralle todistettavissa ja tarkistettavissa olevia suuntaviivoja. Niiden avulla rakennettu kronologinen runko auttaa tutkijaa tulkitsemaan narratiivisesti rakentunutta ainesta myöhemmissä analyysin vaiheissa. (Rosenthal 1993, 65.)

Toisessa vaiheessa edetään kerrotun elämän tekstianalyysiin ja temaattiseen kenttäanalyysiin. Tekstianalyysi ja temaattinen kenttäanalyysi ovat tiivistettynä narratiivin ja informantin itseilmaisun rakentumisen analyysia. Ensimmäisen tavoitteena on löytää narratiivista sen sisältämät teemat ja tekstin rakenteet. Huomio kohdistetaan siihen, mitä kerrotaan ja miten kerrotaan. Sisällön hahmottamisen lisäksi on tärkeää paikantaa narratiivin jäsentelyyn ja aikatasoihin liittyviä tekijöitä. Toisen vaiheen jälkimmäisenä tavoitteena on löytää narratiivista temaattinen kenttä. Temaattinen kenttä voi olla narratiivin kokonaisteema tai

kertomustyypin. Temaattinen kenttä nähdään taustana, jota vasten kertomus avautuu. (Rosenthal 2004, 54, 57.)

Kerrotun elämän rekonstruktio muodostaa biografisen case-rekonstruktion kolmannen vaiheen. Kerrotun elämän rekonstruktio perustuu informantin ilmaistujen kokemusten elämäkerralliseen merkitykseen. Kerrotun elämän rekonstruktiossa tutkija rakentaa informantin kertoman elämän uudelleen tulkitsemiensa elämäkerrallisten merkitysten pohjalta. Tässä vaiheessa ensimmäinen, toinen ja kolmas analyysitaso yhdistetään kronologiseksi kokonaisuudeksi, alustavaksi elämäkerraksi. Näin nähdään ainakin se, mitä kaikkea aineistossa käsitellään, mutta toivon mukaan myös lisää viitteitä asioiden välisistä yhteyksistä ja elämäkerrallisista merkityksistä. Kerrotun elämän rekonstruktio näyttää, mihin suuntaan analyysia voidaan viedä. (Emt., 59; Paananen 2008, 31.)

Biografisen case-rekonstruktion neljännessä vaiheessa keskitytään tekstikatkelmien mikroanalyysiin. Vaiheen tavoitteena on löytää piiloisia merkityksiä. Piiloinen merkitys löytyy kerrotun takaa. Olennaista on se, mitä informantti ei suoraan kerro tai ei osaa kertoa. Analyysi etenee asteelle, jossa yksilöllisiä merkityksiä etsitään äänenpainoista, tauotuksista ja keskeytyksistä. Toisaalta neljäs vaihe on myös analyysin aiemmissä vaiheissa tehtyjen tulkintojen testaamista. (Rosenthal 1993, 65–66; 2004, 60.)

Viidennessä vaiheessa elämäkertaa vertaillaan kerrottuun elämään. Vertailussa ollaan kiinnostuneita narratiivin rakentumisesta. Tutkijan tulee pohtia, miten ja miksi kerrottu elämä eroaa aineiston analyysin pohjalta rakentuneesta elämäkerrasta. Lähtökohtana on ajatus siitä, että informantin kokemukset ovat johtaneet tietynlaisen narratiivin muodostumiseen. On pyrittävä osoittamaan, miksi narratiivi on sellainen kuin se on. Kun edellä mainittu tavoite toteutuu, voidaan tulkintoja eletystä elämästä pitää perusteltuina. (Rosenthal 2004, 61.)

Biografisen case-rekonstruktion kuudennessa vaiheessa elämäkerta sidotaan yhä tiiviimmin johonkin tutkittavaan ilmiöön ja näkökulmaan. Kuudes vaihe johtaa tyyppien luomiseen, mikä mahdollistaa tutkimuksen osittaisen yleistämisen. Tyyppi on vastaus siihen, millä tavoin tutkittava ilmiö voi näkyä yksilön elämässä. Samankaltaiset elämäkerrat muodostavat yhden monista tyypeistä. Biografisen case-rekonstruktio mahdollistaa paitsi kat-

tavan tapauskohtaisen kuvaamisen myös yleisemmälle tasolle vietyjen näkemysten perustellun esittämisen. (Emt., 62.)

5.2.2 Elämäkerran muodostamisen seitsemän kriteeriä

Polkinghornen (1995) mukaan elämäkerralle voidaan asettaa seitsemän kriteeriä. Elämäkerrassa on kuvattava kokonaisvaltaisesti kulttuurista kontekstia, protagonistia eli päähenkilöä, tapahtumaympäristöä, protagonistin valintoja ja toimintaa sekä henkilöiden historiallista jatkuvuutta. Lisäksi elämäkerta vaatii ajalliseen määrittelyksen. Narratiivin juonentaminen toteutetaan edellä mainittujen kuuden kriteerin kautta. Juonentamisen onnistumisen pohdinta on elämäkerran seitsemäs kriteeri. Seitsemän kriteerin ohella elämäkerran tulee sisältää tutkijan osuutta käsittelevää pohdintaa. On tärkeää tiedostaa, että vaikka tutkijalla ei ole ollut osuutta tutkittavan elämään, on hänellä suuri valta elämäkerran protagonistin elämään. Elämäkerran muodostamisen seitsemän kriteeriä ei ole yksittäinen malli analyysin toteuttamiseen, vaan enemmänkin tiivis ohjeistus elämäkerran laatimiseen. Vastaavia kriteeristöjä on laadittu lukuisia, mutta erityisesti Polkinghornen ansioksi voidaan lukea se, että hän yhdistää narratiivisen analyysin ja elämäkertatutkimuksen tavalla, joka vastaa edellä esitettyihin yksittäiselämäkerta koskeviin ongelmakohtiin ja erityiskysymyksiin. Parhaiten Polkinghornen seitsemän kriteeriä soveltunevat muun elämäkerrallisen aineiston pohjalta toteutettaviin elämäkertatutkimuksiin. (Emt., 16–19.)

Kulttuurisella kontekstilla tarkoitetaan niitä laajoja kulttuurisia asiayhteyksiä ja vaikutuspiirejä, joiden alueelle elämäkerta sijoittuu. Tämän kulttuurin kontekstin sisällä protagonistin ulkoista ja sisäistä maailmaa tulee kuvata monipuolisesti. Sielunelämän ja mielen maailman ohella on kuvattava protagonistia kehollisena ja fyysisenä toimijana, joka elää avaruudellisessa ajassa ja tilassa. Tapahtumaympäristön kuvaamisella tarkoitetaan paitsi tapahtumapaikkojen näkyväksi tekemistä myös päähenkilön esittämistä sosiaalisena toimijana. Päähenkilön valintojen ja toiminnan tarkastelu on suoraa jatkoa tapahtumaympäristön kuvaamiselle. Koska päähenkilö on aktiivinen ja yksilöllinen toimija, on pystyttävä osoittamaan se, miten hän on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Päähenkilö ei silti ole elämäkerran ainoa historiallinen henkilö. Tutkijan on kuvattava uskottavasti myös kaikkia muita elämäkerrassa esiintyviä henkilöitä. Ajanjakson ja historiallisuuden määrittäminen on välttämätöntä, jotta henkilöt voivat elää elämäkerran ajassa. Ajallisuutta tarvitaan myös

juonentamisessa. Elämäkerran – oli se esitetty kronologisesti tai ei – on tunnettava eletyn elämän ajallisuus, jotta siihen voidaan rakentaa elämäkerrallisia merkitysyhteyksiä. Lopuksi on pohdittava sitä, onko toteutettu analyysi mahdollinen, ymmärrettävä tai perusteltavissa ja lisäksi sitä, jäikö jokin tutkimuksen kannalta olennainen elämänvaihe käsittelemättä. (Emt., 16–19.)

6 ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN EETTISYYS

Elämäkertatutkimuksen eettisten periaatteiden määrittely on olennainen osa vastuullista ja luotettavaa tutkimusta. Eettiset kysymykset ovat läsnä koko tutkimusprosessin ajan – ensimmäisistä ajatuksista ja suunnitelmamerkinnöistä kerättyyn aineistoon, lähdekirjallisuuteen, lopulliseen tutkimukseen ja sen raportointiin. Vaikka tutkimuksen eettisyyden tarkastelun välttämättömyys vaikuttaa lähes itsestäänselvyydeltä, on eettisten kysymysten pohdinta ollut vähäistä sekä tutkimuskirjallisuudessa että varsinaisissa elämäkertatutkimuksissa. (Oakley 2010, 436; Sikes 2010, 11–12 .)

Ensisijainen vaatimus on se, että tutkimus ei saa aiheuttaa vahinkoa siihen osallistuneille. Muita ja edellisen mahdollistavia ihmistutkimuksen yleisiä eettisiä vaatimuksia ovat tutkimukseen osallistuvien vapaa ja informoitu suostumus, tiedon luottamuksellisuus, raportoinnin anonyymiys sekä tutkittavan harhaanjohtamisen välttäminen. (Hänninen 2008, 123.) Huotelinin (1996, 37) mukaan eettisesti kestävä elämäkertatutkimus rakentuu luottamuksellisuuden, avoimuuden, lojaalisuuden ja molemminpuolisuuden periaatteiden vaaraan.

Hieman pidemmälle viedyssä eettisyyden pohdinnassaan Sikes (2010, 14) erittelee viisi lähestymistapaa elämäkertatutkimuksen eettisyyden tarkasteluun: ne ovat kantilainen velvollisuusetiikka, seuraamusetiikka, aristoteelinen hyve-etiikka, tilannekohtainen ja kontekstuaalinen tietoisuus sekä buberilainen dialogi. Kantilaiseen velvollisuusetiikkaan perustuvassa eettisyystarkastelussa on keskeistä tutkijan velvollisuuksien ja vastuiden painottaminen, minkä seurauksena korostuu myös tutkimukseen osallistuneiden oikeuksien turvaaminen. Seuraamuseettinen lähestymistapa pohtii tutkimuksen välittömiä ja pitkäaikaisia vaikutuk-

sia. Välittömiä ja pitkäaikaisia vaikutuksia pohdittaessa on otettava huomioon tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden lisäksi myös he, joita tutkimus koskee laajemmassa mitakaavassa sekä kaikki ne, joihin tutkimuksen arvellaan millään tasolla vaikuttavan. Aristoteelisen hyve-etiikan lähtökohtana on hahmottaa elämäkertatutkimus ja sen eettisyys yleisen hyvän edistämisen kautta. Tutkimus on eettisesti vahva silloin, kun se vastaa käsitystä hyveellisestä toiminnasta. (Emt., 14.)

Tilannekohtaiseen ja kontekstuaaliseen tietoisuuteen pohjautuvalla lähestymistavalla tarkoitetaan sitä, että tilanteet, kulttuuriset asetelmat ja ympäristöt muodostavat tutkimuksen tekemiselle aina omat eettiset kysymyksensä ja ongelmansa. Nämä tapauskohtaiset kysymykset ja ongelmat vaativat ainutlaatuisia ja kontekstiin sidottuja vastauksia ja ratkaisuja. Buberilainen dialogi sen sijaan korostaa ihmisten välisiä suhteita, yhteyksiä sekä yksilöiden vastuuta huolehtia toinen toisestaan. Näin ajateltuna eettinen toiminta on suhteellista, koska tehdyt valinnat perustuvat toisen kohtaamiseen ja molemminpuoliseen vuorovaikutukseen. (Emt., 14.)

Elämäkertatutkimuksen eettisyyden pohtimisen yleiseksi ohjenuoraksi Sikes (emt., 14) esittää kultaista sääntöä mukailevan "omalle kohdalle" -ajattelun – miltä minusta tuntuisi, jos minua itseäni tai läheisiäni kohdeltaisiin tutkimuksessa tällä tavalla? Kultaisena sääntönä tunnetun periaatteen mukaan yksilön tulisi tehdä toisille se, mitä toivoo itsellensä tehtävän. Sääntö ei kuitenkaan päde tutkimuksen osapuoliin samalla tavalla. Tutkimukseen osallistuvan henkilön toiminta on useimmiten toisen hyväksi tehtyä ja toisen auttamiseen tähtäävää toimintaa eli altruismia. Tässä tapauksessa hyötyjä on ensisijaisesti tutkija, jonka näkemykset kyseisestä tutkimuksesta, tieteen tekemistä yleensä sekä tieteestä arvona eroavat tutkimuksen osallistujan näkemyksistä. Vaikka tutkija toimisikin kultaisen säännön hengessä, tai jopa tutkimukseen osallistujaa auttaakseen, ei hän, edellä mainittujen näkemuserojen vuoksi, aina voi välttyä tilanteilta, joissa "omalle kohdalle" -ajattelu ei sittenkään auttanut. (Hänninen 2008, 124; Oakley 2010, 435.)

Elämäkertatutkijan on suhtauduttava tutkimuksensa eettisiin pohdintoihin vakavuudella ja muistettava pelissä olevat panokset. Elämäkertatutkimuksessa on lopulta kyse tutkijan ja hänen työnsä mahdollistajana toimivan ihmisen välisestä ihmissuhteesta. (Luttrell 2005, 264; Hinkkanen 1997, 126.) Eettisyyden toteutumiseen ei ole olemassa oikotietä, vaan se vaatii tutkijalta jatkuvaa etsintää ja pohdintaa. Eettisesti kestävä tutkimus edellyttää yleis-

ten eettisyysvaatimusten noudattamisen lisäksi aina tapauskohtaisia ratkaisuja. (Hänninen 2008, 124.)

Unohtaa ei voi myöskään lainsäädäntöä, joka velvoittaa tutkijan ottamaan huomioon henkilötietojen käsittelyä ja niiden julkaisemista koskevat säännökset, jotka on säädetty henkilötietolaissa ja julkisuuslaissa. Elämäkertatutkimuksen aineisto sisältää käytännössä väistämättä henkilötietoja ja yksityiselämän suojaa koskevia salassa pidettäviä tietoja. Tutkija vastaa siitä, että tutkimuksesta ei ole johdettavissa yksittäistä henkilöä koskevia tietoja. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että elämäkertatutkimuksen tekeminen (aineiston hyödyntäminen) ei ole mahdollista ilman informantin suostumista. Elämäkertatutkijan on syytä tiedostaa, että tutkimuksen eettisyys ei ole vain periaatteita ja hyviä tapoja, vaan sillä on myös Suomen lainsäädäntö tukenaan. (Voutilainen 2010.)

6.1 Aineiston eettisyys

Leskelä-Kärki (2009) tiivistää elämäkertatutkimuksen eettisyydessä olevan kyse toisen ihmisen arvon kunnioittamisesta. Tätä taustaa vasten Goodson ja Sikes (2001, 93) katsovat kielletyiksi elämäkertatutkimuksen menetelmiksi salassa tehtävän ja omia läheisiään hyödyntävän elämäkertatutkimuksen sekä kaikki muut hyväksikäytön määritelmän täyttävät toimintatavat, joissa ystävyys- ja luottamussuhteita rakennetaan tutkimustarkoitusten pohjalta. Kiellettyä on myös käyttää tutkimusta vähättelyyn tai kostamiseen (Sikes 2010, 16).

Oman lukunsa muodostavat tilanteet, joissa tutkijan ja informantin välinen suhde saa sellaisia piirteitä, jotka eivät ole tutkimuksen kannalta hyväksyttäviä. Intiimi ja syvälinen haastattelutilanne on tapahtumana ja inhimillisenä kokemuksena usein hyvin voimakas, mikä sekä herättää tunteita että avaa mahdollisuuksia toisen hyväksikäyttöön. (Yow 2005, 138.) Tutkijan ja informantin suhde on myös tässä tapauksessa molemminpuolinen. Myös informantin toiminta voi olla eettisesti arveluttavaa. Elämäkertatutkija voi joutua niin seksuaalisen häirinnän kuin mitä moninaisimpien huijausten kohteeksi. Edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa tutkijan on usein viisasta vetäytyä. (Goodson & Sikes 2001, 104.) Sen sijaan, jos kyse on tilanteesta, jossa tutkija tuntee voimakasta vetoa informanttia kohtaan, ei tilanteen käsittelemättä jättäminen ole paras ratkaisu. On syytä muistaa, että omien tuntei-

den ja ajatusten hyväksyminen on eri asia kuin niiden mukaan toimiminen. Oikein käsiteltyinä voimakkaat henkilökohtaiset tunteet voivat rikastuttaa tutkimusta. (Yow 2005, 138.)

Elämäkertatutkimuksen aineiston keräämisen yhteydessä nousee esille monia eettisiä kysymyksiä. Eettisyyden kannalta turvallisinta aineistoa ovat julkaistut ja kerätyt omaelämäkerrat, joissa yksilö on itse kirjoitusprosessinsa aikana ratkaissut kysymykset siitä, mitä saa julkaista. Haastatteluaineistojen osalta asia on monimutkaisempi. Haastateltava voi osoittautua olevan niin sanotusti kuulijan tarpeessa, jolloin hän tulee kertoneeksi sellaisia asioita, joita hän ei lopulta halua sisällytettävän tutkimukseen. Vastaavaan tilanteeseen voidaan päätyä tapauksissa, joissa informantti joutuu tavalla tai toisella joko haastattelutilanteen tai oman kertomuksensa vietäväksi, ilman sen suurempaa pakottavaa kertomisen tarvetta. (Goodson & Sikes 2001, 124–126.) Toisaalta, kuten Kuula ja Tiitinen (2010, 448–449) muistuttavat, on informantin avuttomuuden liiallinen korostaminen yksilön älykkyyden ja toimijuuden väheksymistä.

Aina informantin "paljastukset" eivät ole tutkijan toiminnasta riippumattomia. Tutkija voi tietoisesti pyrkiä haastattelutilanteissa informantin suojamuurien taakse. Pitkälle vietynä tällainen strategia on eettisesti kyseenalainen. Tämänkaltaisissa tilanteissa haitat voivat olla hyötyjä suuremmat, sillä toiminnan voi nähdä saavan piirteitä, jotka eivät tavallisesti kuulu tutkimukseen tai tutkijan työhön. Yksilön mielen syvimpien ja salatuimpien kerrostumien aktiivinen tutkiminen on sallittua vain asianmukaisessa hoitosuhteessa. (Hänninen 2008, 127.) Myös haastattelutilanteiden ja informanttien tietoinen manipulointi haastatteluteknikoiden ja -strategioiden avulla horjuttaa tutkimuksen eettistä perustaa. Pohjimmiltaan manipuloivia haastattelutekniikoita ovat esimerkiksi yhteisten kokemusten jakamiseen perustuvat haastattelumenetelmät. Yhteisten kokemusten jakamiseen perustuvissa haastattelumenetelmissä tutkija voi halutessaan vaikuttaa haastattelun kulun lisäksi huomattavan paljon haastateltavan tunnetiloihin ja sitä kautta kerronnan sisältöihin sekä tapoihin, joilla näitä sisältöjä käsitellään ja jäsennellään. (Goodson & Sikes 2001, 93–94.) Haastattelun eettiset näkökulmat eivät rajoitu pelkästään haastattelun toteuttamisvaiheeseen. Litterointi tuo oman merkittävän lisänsä tutkimuksen eettisyyden tarkasteluun, sillä se antaa muodon haastateltavan puheelle ja kuvaa hänen ajatteluaan. (Hänninen 2008, 129.)

Eettisyyden vaatimukseen vastataan tutkimuksissa usein anonymiteetin turvaamisella. Elämäkertatutkimuksen suhde tutkimukseen osallistuneiden anonymiteetin turvaamiseen on

haastava. Yksilön täydellistä tunnistamattomuutta ei voida saavuttaa edes niissä elämäkertatutkimuksissa, joissa yksilön henkilöllisyydellä ei sinänsä ole merkitystä. Elämäkertatutkimuksessa anonymiteetti voi toteutua vain laajan yleisön osalta. On selvää, että saman elinpiirin tai yhteisön jäsen tunnistaa helposti elämästään kokonaisvaltaisesti kertoneen informantin, vaikka tutkimuksen merkitsevät nimetiedot olisi muutettu tai jätetty kokonaan mainitsematta. Se, että täydellinen anonymiys elämäkertatutkimuksessa on mahdoton, ei poista sen merkitystä tutkimuksen eettisyydelle. (Sikes 2010, 16–17.)

Elämäkertatutkimuksen kokonaisvaltaisen luonteen vuoksi henkilöllisyyden paljastumisella voi olla kauaskantoisia ja vakavia seurauksia informantin ihmissuhteille. On syytä tiedostaa, että tunnistamattomuuden vaatimus ei rajoitu vain informanttiin. Jos informantti on tunnistettavissa, helpottuu myös kertomuksessa esiintyvien muiden henkilöiden tunnistaminen oleellisesti. Näiden muiden elämäkerrassa esiintyvien yksilöiden henkilöllisyyksien paljastuminen on usein erityisen haitallista, koska he ovat kertomuksellisesti sivuhenkilöiden asemassa. Sivuhenkilöt on kuvattu kertomuksessa väistämättä enemmän tai vähemmän kärjistetyksi ja puutteellisesti, mikä voi aiheuttaa virheellisiä ja haitallisia käsityksiä heistä ja heidän toiminnastaan. Lisäksi on mahdollista, että informanttiin tavalla tai toisella linkittyvä lukija löytää tekstistä itsensä tai itseensä liittyviä tapahtumia. Voi vain kuvitella millaisia tilanteita edellä mainitusta voi pahimmillaan seurata. Keinoja anonymiteetin turvaamiseksi on etsittävä ja kehitettävä jatkuvasti. On tärkeää, että tutkija, täydellistä tunnistamattomuutta koskevien tyhjien lupauksien sijaan, kertoo informantille avoimesti niistä toimenpiteistä, joilla tämän henkilöllisyys pyritään tutkimuksessa salaamaan. (Hänninen 2008, 134–135.)

Elämäkertatutkijan on otettava erityisen vakavasti aineiston arkistointia ja jatkokäyttöä koskevat kysymykset. Elämäkertatutkimuksen aineisto on rikasta, joten sille voi aiheen jatkotutkimusten lisäksi olla käyttöä myös kokonaan muissa tutkimuksissa. Tutkimusaineiston arkistointiin ja jatkokäyttöön tarvitaan informantin suostumus, siksi asiasta on hyvä sopia jo haastattelun tai omaelämäkertakeruun yhteydessä. On muistettava, että tutkija on vaitiolovelvollinen, eikä hän näin ollen saa ilman informantin suostumusta ilmaista tätä koskevia tietoja sivullisille. Huomionarvoista on myös se, että vaikka tutkimus valmistuu, säilyy vastuu aineistosta edelleen tutkijalla. Henkilön yksityistietoja väistämättä sisältävän elämäkertatutkimuksen aineiston jatkokäytön osalta suositeltavia menettelytapoja ei ole

monia. Aineisto on arkistoitava asianmukaisesti tai hävitettävä. (Kuula & Tiitinen 2010, 450–451; Voutilainen 2010, 8, 11–12.)

6.2 Tulkintojen eettisyys

Elämäkertatutkimus ei voi koskaan olla viatonta tai neutraalia, koska tutkimuksen tekeminen on aina tulkintaa – sosiaalista ja poliittista toimintaa, jolla on väistämättä seurauksensa. Kukaan ei halua lukea itsestään epäimatelemaan, virheelliseen, vääristelevään, valheelliseen tai väärin tulkittuun sävyyn. (Sikes 2010, 11.) Tutkimuksen voidaan nähdä olevan tutkimukseen osallistujalle tai elämäkertatutkimuksen kohdehenkilölle vahingollinen, jos se on aiheuttanut mielipahaa, heikentänyt itsetuntoa, loukannut hänelle tärkeitä asioita ja arvoja tai on muulla tavoin vaikuttanut kielteisellä tavalla hänen elämäänsä. (Hänninen 2008, 130.) Tutkimuksen vahingollisuus koetaan Sikesin (2010, 11) mukaan petetyksi ja satutetuksi tulemisen kokemuksina. Pelkkä tulkituksi tuleminen itsessään voi loukata yksilöä tunnetasolla, minkä lisäksi siitä, miten tulkitaan, voi seurata monia asioita. Näistä tyyppisimpiä ovat tutkimuksen mahdollistamat arviointi- ja vertailuasetelmat. Ei ehkä ole helppoa hyväksyä edustavansa tavanomaista tai tyyppillistä, mutta erityisen vaikeaa tutkimuksen hyväksyminen on silloin, kun oma kertomus (oma elämä), näyttäytyy muihin verrattuna kehittymättömämmältä ja huonommalta tai, jos sen esimerkiksi esitetään edustavan ei-toivottua mallia tai löyhää moraalialia. Myös se, ettei oma kertomus soveltunut tarkemmin tulkittavaksi tai kelvannut edes taustamateriaaliksi, voidaan kokea sekä pettymyksenä että loukkauksena. (Hänninen 2008, 131.)

Elämäkertatutkijan osa ei ole helppo. Elämäkertatutkijan on oltava yhtä aikaa ymmärtävä ystävä ja vieras. Häneltä vaaditaan kykyä empaattisuuteen ja kriittisyyteen tilanteissa, joissa ei useinkaan ole selvää kumpaan suuntaan tulisi edetä. Tutkijan velvollisuus on tehdä oikeutta informantille tai tutkimuksensa kohdehenkilölle, mikä edellyttää kaksisuuntaista vuoropuhelua. Tutkijan ja informantin tai tutkijan ja elämäkerran kohdehenkilön välinen suhde nostaa esiin monia kysymyksiä, joiden pohtiminen kuuluu osaksi elämäkertatutkimuksen eettisyyden tarkastelua. (Leskelä-Kärki 2001, 118.; Huotelin 1996, 38.)

Elämäkertatutkija on vallankäyttäjä, joka käyttää valtaansa koko tutkimusprosessin ajan. Tästä syystä tutkimusprosessin kokonaisvaltainen kuvaus on välttämätön osa eettistä elä-

mäkertatutkimusta. Tutkimusprosessin kuvaus avaa tutkimuksessa tehtyjen tulkintojen ja valintojen taustoja. Se siis osoittaa, miten tutkija on valtaansa käyttänyt. Tutkijan vallankäyttö alkaa, kun hän tekee päätöksen siitä, ketä hän tutkii tai keiden elämäkertoista hän etsii vastauksia tutkimusongelmiinsa. Kaikki tämän jälkeen tehdyt tutkimukselliset valinnat vaikuttavat lopulta siihen, miten elämäkerta esitetään. (Sikes 2010, 19; Karlsson 2012, 83; Leskelä-Kärki 2009.)

Elämäkertatutkimus on tulkintojen tekemistä. Tutkijan on syytä pohtia, minkä verran ja millä tavoin hän antaa informantille tai elämäkerran kohdehenkilölle mahdollisuuksia kiistää tai haastaa tutkimuksessa esitetyt tulkinnat. (Hänninen 2008, 132.) Edesmenneiden henkilöiden osalta tutkija ei useinkaan voi tietää edes sitä, mitä mieltä kohdehenkilö on häneen kohdistetusta elämäkertaprojektista, saati sitten mitä mieltä tämä on tutkimuksen sisällöstä. Tapauksissa, joissa henkilö on kuollut, tutkijan on pohdittava asianosaisten suhtautumista tulkintoihin. Asianosaisia ovat tyypillisimmin edesmenneen perheen jäsenet ja ystävät, mutta taiteellista tai kirjallista työtä tehneiden henkilöiden osalta usein myös teosten esittämiseen tai levittämiseen liittyvien oikeuksien omistajat, kuten kustantajat. Asianosaisten näkemysten kunnioittaminen on tärkeää, sillä elämäkertatutkimus ei useinkaan ole mahdollista ilman heidän apuaan. Elämäkertatutkimuksia, joissa tutkijan on tarkoitus hyödyntää omaelämäkerran tai haastatellun elämäkertomuksen lisäksi muuta elämäkerrallista aineistoa, ei käytännössä voi toteuttaa ilman asianosaisten suostumusta, sillä heillä on määräysvalta kuolleen henkilön jättämiin egodokumentteihin. (Oakley 2010, 434.)

Elämäkerrassa voi käsitellä mitä tahansa. Elämäkerrat voivat sisältää hyvinkin arkaluontoisia asioita ja tulenarkoja aiheita, jos ne ovat tarkoituksellisia valitun näkökulman tai tutkimusongelmien kannalta. Mutta se, mikä on sallittua, ei ole aina relevanttia ja se, mikä on relevanttia, ei ole aina soveliasta. Elämäkertatutkimus haastaa tutkijan pohtimaan arvokysymyksiä. (Emt., 432.) Tapauskohtaisen pohdinnan tueksi voidaan nostaa yleisohje, jonka mukaan aukkojen jättäminen ei kuulu elämäkertatutkimukseen. Vaikeneminen herättää epäluuloja ja relevanttien asioiden käsittelemättä jättäminen voi pahimmillaan johtaa kokonaiskuvan hämärtymiseen. Vaikeita asioita tulee käsitellä, mikä lisää elämäkertatutkimuksen haastavuutta. Elämäkertatutkimus edellyttää tutkijalta herkkyyttä. (Hinkkanen 1997, 131.) Sen lisäksi, että tutkijan on vakuutettava itsensä yhä uudelleen siitä, onko toisen elämän ymmärtäminen yleensä mahdollista, tulee hänen pohtia toimintansa oikeutusta ja tekemiensä tulkintojen perusteltavuutta. (Leskelä-Kärki 2012, 42.) Elämäkertatutkijan

on myös muistettava, että kaikenlainen värittäminen, ylidramatisointi, estetisointi sekä aineiston sovittaminen ennalta määrättyihin tarkoituksiin, ovat tieteelliseen tutkimukseen kuulumattomia toimintamalleja. (Goodson & Sikes 2001, 95–96; Sikes 2010, 18.)

Elämäkertatutkimus edellyttää uppoutumista toisen ihmisen elämään. Toisen kokemuksia ja tunteita ei voi tavoittaa ilman, että tutkija hyödyntää omaa kokemusmaailmaansa. Tämä on edellytys vuorovaikutuksellisen suhteen syntymiselle. Koska elämäkerrat käsittelevät elämää kokonaisuudessaan, tutkijan on kyettävä elämään mukana ihmiselon vaiheet syntymästä kuolemaan. Tutkimusprosessin aikana etsitään ja tulkitaan vastauksia ihmiselon suuriin kollektiivisiin kysymyksiin. Tätä taustaa vasten on usein ajateltu, että elämäkertatutkimus, jos ei nyt vaadi, niin ainakin houkuttaa piiriinsä hieman varttuneempia tutkijoita. (Leskelä-Kärki 2012, 44–46.)

ELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Elämäkertatutkimuksen vahvuus, sen korostettu subjektiivisuus, on nähty jopa ylitsepääsemättömänä ongelmana. Oman osallisuutensa hahmottamisen lisäksi elämäkertatutkijan on löydettävä keinoja, joilla persoonalliset, sosiaaliset sekä kulttuuriset rakenteet ja sisällöt voidaan erottaa toisistaan. Elämäkertatutkimukseen voimakkaan kriittisesti suhtautuva näkee tutkijan vallan ja vapauden liian suurena, tutkijan ja informantin yhteistyönä syntyneen aineiston moninkertaisen subjektiivisuuden saastuttamana ja koko elämäkertatutkimuksen liian vaikeana, jopa mahdottomana toteuttaa. (Lewis 2008, 562–563.) On selvää, että elämäkertatutkimusta ei voida arvioida noudattamalla perinteisiä hyvän tutkimuksen kriteerejä (Huotelin 1996, 21).

Tutkimuksen luotettavuus määräytyy tiedeyhteisön sosiaalisina sopimuksina. Se, mitä pidetään luotettavana, on tutkijoiden määrittelemää. Tiedeyhteisön luotettavuuspohdinta rakentuu kriittisyyden varaan. Tutkija on velvoitettu vakuuttamaan yleisönsä, minkä johdosta tutkijan itsensä voidaan ajatella olevan tärkeä luotettavuuden kriteeri. Luotettavan tutkimuksen rakentamisessa tutkijalla on apunaan hänen teoreettinen oppineisuutensa, ennakkoletuksensa, elämäkokemuksensa ja arkijärkensä. (Eskola & Suoranta 2005, 208–209.)

Elämäkertatutkimuksen historiasta, taustateorioista ja eettisyydestä ei ole käyty riittävästi kriittistä keskustelua, jotta tutkimusten luotettavuuden arviointiin olisi voinut kehittyä vaikiintunut traditio. Vaikka elämäkertatutkimuksen osalta tarkoitus ei ole luoda yhtenäistä koulukuntaa tai metodia, tulisi tiedeyhteisön silti käydä enemmän yhteistä keskustelua. Tieteellisen keskustelun puutteesta kertoo osaltaan myös se, että elämäkertatutkimuksesta

kiinnostuneelle tutkijalle on vain harvoin tarjolla kattavaa koulutusta. (Possing 2013, 9; Oakley 2010, 425.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi ja luotettavuuspohdinnat ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Tutkimuksen tekeminen – erityisesti aineiston analyysi – on tulkintaa, joten on tärkeää, että tutkija tuo esille omat lähtökohtansa. Tutkijaa henkilönä määrittelevillä merkittävillä suuntauksilla, aatteilla ja näkökulmilla on suuri merkitys, koska ne vaikuttavat kaikkiin tehtyihin tulkintoihin. Tutkimuksen tekeminen on aina omaelämäkerrallinen prosessi. Tutkimusprosessin kuvaaminen on, eettisyystarkastelun lisäksi, keskeistä myös tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Tutkijan osallisuuden tiedostamisella ja esiintuomisella ei pyritä poistamaan tulkinnallisia sisältöjä – tutkijan on väistämättä tehtävä väittämiä. Näiden väittämien perustelemisen lähtee liikkeelle autenttisuuden ja objektiivisuuden tarkoituksellisella kyseenalaistamisella. Luotettava tutkimus edellyttää tehtyjen tulkintojen avaamista. (Sikes 2010, 12–13, 15; Leskelä-Kärki 2001, 118; Hinkkanen 1997, 125, 128.)

7.1 Elämäkertatutkimuksen luotettavuuden arviointi

Lähtökohtainen subjektiivisuus asettaa perustavanlaatuisia haasteita elämäkertatutkimuksen luotettavuuden arvioinnille. Elämäkertatutkimuksessa on aina kyse erityistapauksesta ja ainutlaatuisesta yksilöstä. Näin ollen elämäkertatutkimuksen tekeminen vaatii tutkijalta erityisiä toimia ja valintoja, minkä vuoksi elämäkertatutkimuksen arviointi tulee aina suhteuttaa tapauskohtaisesti tutkijaan ja tämän tekemään tutkimukseen. Tämä ei silti tarkoita sitä, että tutkimuksen arvioinnissa edettäisiin tutkijan ehdoilla. Ulkopuolinen arviointi ja ohjaavien kriteeristöjen luominen on tärkeää, mutta mitään sitovaa perusmallia ei ole mahdollista muodostaa siitä yksinkertaisesta syystä, että elämäkertatutkimus ei ohjaudu objektiivisesti. (Goodley ym. 2004, 160.)

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa on esiintynyt lukuisia elämäkertatutkimuksen laatukriteerejä (Hatch & Wisniewski 1995, 129). Yksi soveltuvimmista on totuudenkaltaisuuden käsite. J. Brunerin (1986, 11–12) mukaan narratiivisessa tutkimuksessa on kyse nimenomaan totuudenkaltaisuudesta. Totuudenkaltaisuuden muodostaminen on subjektien välisen jaetun ymmärryksen rakentamista (Denzin 1997, 283). Etsimällä totuudenkalta-

suutta tutkimus voi sanoa jotain näkökulmista, jotka muuten jäävät tavoittamatta. Narratiivinen tutkimus, kuten aiemmin on todettu, on tietämisen toinen tapa. Se ei pyri paradigmaattisen tietämisen tavoin universaalien totuuksien selvittämiseen, vaan sen on tarkoitus toimia alueilla, jotka rajautuvat paradigmaattisen tietämisen ulkopuolelle. (J. Bruner 1986, 11–12, 52.)

Luttrell (2005, 244) painottaa, että elämäkertatutkimusta arvioidessa tulee pohtia sitä, mitä on saavutettu sen sijaan, että korostettaisiin sitä, mitä on menetetty tai jotain, mitä elämäkertatutkimuksella ei edes voida saavuttaa. Lieblichin, Tuval-Mashiachin ja Zilberin (1998, 173) narratiivisen tutkimuksen arviointikriteeristö soveltuu hyvin elämäkertatutkimuksen arvioimiseen, sillä se nostaa esille juuri sellaisia tavoitteita, jotka ovat tarkoituksenmukaisia sekä yleisesti elämäkerran että totuudenkaltaisuuden arvioinnissa. Kattavuuden, johdonmukaisuuden, oivaltavuuden ja ilmaisullisen tiiviyyden kriteerit antavat elämäkertatutkimukselle sen tarvitseman väljyyden pitäen silti yllä ehtoja, jotka mahdollistavat ulkopuolisen arvioinnin. Kattavuudella viitataan tutkimuksen sisällölliseen laatuun, tutkimusprosessin läpinäkyvyyteen, tulkintojen perusteltavuuteen ja vaihtoehtoisten tulkintasuuntien tarjoamiseen. Johdonmukaisuuden arvioinnissa tarkastellaan tutkimuksen kokonaiskuvan rakentumista ja sen yhteyttä aiempiin tutkimuksiin. Oivaltavuuden kriteerin avulla arvioidaan tutkimuksen innovatiivisuutta ja omaperäisyyttä. Ilmaisullista tiiviyyttä arvioidessa huomio kohdistetaan tutkimuksen kielellisiin ansioihin, ilmaisun tyylikkyyteen ja esteettisyyteen sekä konkreettisesti, tutkimuksen sivunumeroiden lukumäärään. (Emt., 173.)

Edellä esitelty narratiivisen tutkimuksen arviointikriteeristö sopii väljyydessään myös fiktiivisen työn arviointiin, mistä seuraa omat riskinsä elämäkertatutkimukselle. Tutkijan on syytä ymmärtää, että hän ei ole romaanikirjailija. Siinä, missä kirjailija saa rakentaa kaiken vapaasti, tutkijaa sitovat totuudenkaltaisuuden vaatimus ja asioiden perusteltavissa olevat syy-seuraussuhteet. Millään voimalla – oli se sitten luonnontieteellinen tai uskonnollis-maailmankatsomuksellinen – ei ole todellisessa maailmassa samanlaista valtaa kuin kirjailijalla on romaaninsa maailmaan. Kirjallisuuden mallia liiaksi noudattava tutkija voi sortua elämän mystifiointiin ja vääriin tulkintoihin. (Lamarque 2007, 131; Czarniawska 2004, 132.) Lisäksi Karlsson (2012, 82) muistuttaa, että tutkijan hyödyntämät rakenteet, kategorioinnit ja tyypittelyt saattavat rajoittaa kertomusta ja sitä kautta vääristää kerrotun elämän totuudenkaltaisuutta.

7.2 Hyvä elämäkertatutkimus

Millainen on hyvä ja luotettava elämäkertatutkimus? Totuudenkaltaisuuden tavoitteeseen liittyy olennaisesti tutkijayhteisön suorittama arviointi. Elämäkertatutkija ei voi uskotella itselleen ja lukijoilleen, että hän on tehnyt jostain asiasta ainoan oikean tulkinnan. Monet toisistaan enemmän tai vähemmän eroavat tulkinnat ovat mahdollisia. Tämä ei silti tarkoita sitä, että ne ovat yhtä oikeita, sillä kaikki tulkinnat eivät kestä tiedeyhteisön ja yleisön kritiikkiä. Kritiikkikäytännön avulla mahdollisten ja perusteltavissa olevien tulkintojen lukumäärää saadaan karsittua, mutta mitään lopullista vastausta oikeasta tulkinnasta ei voida antaa – positiivinen palaute ei tee tutkimuksesta kiistatonta. (Linde 1993, 96–97; Czarniawska 2004, 133–134; Lieblich ym. 1998, 172.) Onnistunut elämäkertatutkimus ei ole täydellinen, mutta se on riittävän hyvä (Luttrell 2005, 262).

Eskolan ja Suorannan (2005, 244) mukaan tutkijalla on vapaus esittää työnsä haluamassaan muodossa, kunhan ottaa huomioon kohdeyleisönsä ja muistaa sisällyttää kirjalliseen luomukseensa tutkimustekstin perusasiat. Elämäkertatutkijan ei tule kyseenalaistaa kertomusta, mutta kertomus saa kyseenalaistaa tutkijan. Kertomuksille tulee antaa tilaa, sillä vain silloin niillä voi olla vapaus kertoa meille jotain totuudenkaltaista. (Karlsson 2012, 82–83.) Persoonallinen ja vapaamuotoisempi esitystapa on periaatteessa ansio, mutta käytännössä suhtautuminen voi olla päinvastaista, kuten Tuomi ja Sarajärvi (2013, 141) muistuttavat. Tutkijan kannattaa hyödyntää elämäkertatutkimuksen tapauskohtaisuutta. Elämäkertatutkimuksen kentällä on aina tilaa kokeiluille. Kokeilevan tutkijan – jollainen jokainen elämäkertatutkija väistämättä on – tehtävänä on vakuuttaa epäilijänsä. (Eskola & Suoranta 2005, 249–251; Syrjäjä 2010, 258.)

Czarniawskan (2004, 136) mukaan kysymykset narratiivisen tutkimuksen validiudesta, luotettavuudesta ja tieteellisyydestä voidaan hylätä. Tärkeintä on se, onnistuuko tutkimus olemaan kiinnostava, relevantti ja kaunis (emt. 136). Roos & Vilkkonen (1988, 156) korostavat elämäkerroissa tärkeänä näyttäytyvien aiheiden kertovan aina siitä, mikä on sosiaalisesti arvostettua ja merkityksellistä. Objektivisen totuuden perään ei ole tarpeen haikailla, sillä se, mitä halutaan kertoa, antaa usein hyviä vastauksia juuri niihin kysymyksiin, joista lopulta ollaan kiinnostuneita (Atkinson 2002, 136).

8 POHDINTA

Elämäkertatutkimus tarjoaa tieteellisen tarkastelun näkökulmia monipuolistavaa ja tutkimusten historiallista syvyyttä lisäävää ensikäden tietoa. Elämäkertatutkimus inhimillistää tutkimuksen tekemistä luomalla sillan mikro- ja makrotasojen välille. Siinä teoreettinen ymmärrys tuodaan esille käytännön, yksilön elämäkerrallisten merkitysten kautta. Elämäkertatutkimus on haastavaa. Ilmaus sisältää kaksoismerkityksen. Sen lisäksi, että elämäkertatutkimusta on haastavaa toteuttaa, sillä on myös kyky ja tarve haastaa ihmistieteiden maailmaa ja vallitsevia käsityksiä. Elämäkertatutkimus on lisäksi jo lähtökohdiltaan monitieteistä, minkä vuoksi sen asema tieteiden välisessä yhteistyössä ja monitieteisyyden tavoittelussa on keskeinen. (Lewis 2008, 561–562; Apitzsch & Siouti 2007, 6, 20; Paananen 2008, 23; Hatch & Wisniewski 1995, 117.)

Elämäkertatutkimus on kehittynyt kaksituhatuotisen historiansa aikana monitieteiseksi ihmiselämän tutkimukseksi. Pitkä historia selittyy elämästä kertomisen perimmäisellä moraalis-pedagogisella ulottuvuudella. Tarve kertoa elämästä on syntynyt, vahvistunut ja muotoutunut osana ihmisen kulttuurista kehitystä. Elämästä kertomisen moraalis-pedagoginen pohjavire on avoimen poliittinen. Sen tietoisien hyödyntämisen juuret ulottuvat ainakin Platoniin asti, joka teoksessaan *Valtio* (kirjat II ja III) pohtii sitä, millaisten kertomusten välityksellä yksilöiden toivotunkaltainen sosialisatio on mahdollista saavuttaa. Laajojen yhteiskunnallisten, kulttuuristen ja ainakin osittain globaalien tekijöiden lisäksi yksilö itse on merkittävässä asemassa. Identiteetin rakentuminen elämän ja kerronnan vuorovaikutuksessa on sekä yhteisöllinen ja kulttuurinen että yksilöllinen prosessi. On lisäksi oletettavaa, että elämästä kertomisen moraalis-pedagoginen ulottuvuus toteutuu sekä tietoi-

sella että tiedostamattomalla tasolla. Elämästä kertomisen tutkiminen on kasvatustiedettä sanan syvimmissä merkityksessä.

Elämästä kertomisen moraalis-pedagoginen pohjavire on saattanut olla helpommin havaittavissa menneinä vuosisatoina. Aiemmin se on voitu liittää niin sanottuihin suuriin kertomuksiin, jotka postmoderni maailma on menettänyt. Modernisaatio mursi vanhat rakenteet, jotka ovat vähitellen pirstoutuneet yhä pienemmiksi palasiksi ja levinneet aina vain laajemmalle postmodernissa maailmassa. Postmoderni nykyisyys on lisäksi pullollaan sellaisia tekijöitä ja kulttuuriaineiksia, joille ei löydy mitään historiallista vertailukohtaa. Kun yksilöitä yhdistäviä suuria kertomuksia tarkastelee jälkikäteen, ilmiö avautuu väistämättä kaksijakoisena. On selvää, että menneinä vuosisatoina yksilöllä oli selkeä tehtävä ja paikka ajassa, jossa hän eli, mutta tämä on vain osatotuus. Ilmiön kääntopuoli on se, että kautta historian nimenomaan suuret yhtenäistävät kertomukset ovat mahdollistaneet suurten väestöryhmien alistamisen. Liian usein suuret kertomukset ovat pitäneet sisällään kohtaloonsa alistuneiden vaie(nne)ttuja ääniä. Tässä mielessä kaikki suuret kertomukset eivät ole hävinneet.

Elämäkerrallisen aineksen räjähdysmäinen lisääntyminen lähes kaikilla kulttuurin ja viihteen alueilla voi olla seurasta yksilön kaipuusta ja tarpeesta löytää ja rakentaa omat kertomuksensa. Kertomuksen voima rakentaa elämämme kaaokseen merkitystä ja yhtenäisyyttä on ilmiö, joka on vain korostunut ajassamme. Ihminen etsii itseään kertomuksista ja kertomusten välityksellä. Alati muuttuvassa ja epävarmassa ajassa elävä yksilö kaipaa jotain pysyvää ja kestäväää. Kertomukset ovat henkisiä turvapaikkoja. Elämäkertoissa tämä narratiivinen voima avautuu helposti lähestyttävässä muodossa, ikään kuin oikeaan asiayhteyteen valmiiksi sovellettuna. Pitkälle popularisoituna elämästä kertomisen voi esittää olevan ihmistä järjissään pitävä voima. Kertomukset eheyttävät omaa kertomustamme, identiteettiämme ja elämäämme. Ne täyttävät postmodernin elämämme tyhjyyden. Tärkeimpänä täyttäjänä toimii kertomus omasta itsestämme. (vrt. Roesler 2006.)

Elämän kokeminen merkitykselliseksi on onnellisen ja hyvän elämän ehto. Kertomusten avulla yksilön onnistuu rakentaa merkitystä ja suuntaa elämälleen. Kuitenkin jo Platon (Valtio, kirja II) esitti, että kaikki kertomukset eivät johda hyveisiin, minkä perusteella yksilöt tarvitsevat, erityisesti elämänsä varhaisvaiheessa, valvutunutta yhteiskunnallista kasvatustyötä. Vaikka elämän merkitykselliseksi kokeminen lähtee yksilöstä itsestään, jokai-

sella on oikeus myös apuun. Yhteiskunnan ja toisten ihmisten tukea tarvitaan läpi elämän. Merkityksettömyyttä ja elämän turhuutta kokevan tulee antaa kertoa ja hänen kertomaansa tulee kuulla. Yksilölle on lisäksi luotava mahdollisuuksia kertoa kertomustaan eteenpäin. Juonellistamisen avulla elämälle voidaan löytää uusi suunta.

Meitä ympäröivä maailma on täynnä pieniä kertomuksia ja yhä useammin ne on kiedottu yhteen elämäkerrallisen aineksen kanssa. Tähän liittyvät yksilöä palvovan kulttuurimme monet huolenaiheet. Smith ja Watson (2010, 226–227) esittävät, että internetin tilipalvelut roolipeleistä musiikkipalveluihin ja sosiaaliseen mediaan perustuvat, mitä suurimmassa määrin, tietoiselle valheelle. Subjektiiivisuus on voimistunut entisestään ja se saanut täysin uusia muotoja. Emme enää kerro niinkään itsestämme, vaan virtuaalisesta minästä. Sosiaalisen median, tositelevision ja viihdeuutisten täyttämät foorumit muovaavat omaelämäkerrallista tietoisuuttamme uusin, muokatuin kysymyksin: millainen minä en ainakaan ole, millainen minä haluaisin olla sekä miten minusta voisi tulla sellainen kuin minun tulisi olla tai minun halutaan olevan? Omaelämäkerrallinen tietoisuus ei voi rakentua edellä mainittujen tai niiden kaltaisten kysymysten varaan, sillä yksikään niistä ei rakenna yksilön todellista identiteettiä. Kysymys siitä, kuka olen, jää lopulta ilman vastausta. Pahimmillaan tämä voi johtaa todellisuudesta vieraantumiseen. Toinen monista edellä mainitun kehityksen negatiivisiksi mielletävistä lieveilmiöistä on yksilöiden voimistunut julkisuushakuisuus. Tarkemmin määrittelemätöntä viihdejulkikkisuuden uraa elämältään tavoittelevat yksilöt ovat toivon mukaan pysyvää vähemmistöä. Yksilön ei tarvitse olla julkisuuden henkilö elääkseen merkityksellisen elämän.

Internet on vaikuttanut lyhyessä ajassa merkittävästi elämästä kertomisen perinteeseen. Internetin omaelämäkerralliset kirjoitukset ovat oma nopeasti muuttuva lajinsa (Östman 2008; Smith & Watson 2010, 183–187). Internetissä julkaistuja omaelämäkerrallisia kirjoituksia ei tule ainoastaan tunnustaa muiden egodokumenttien rinnalle, vaan osittain jopa niiden nykyisiksi vastineiksi. Perinteisillä egodokumenteilla ja internetin elämäkerrallisella aineksella on kuitenkin eronsa. Internetin aikakaudella egodokumentit ovat verhoutuneet yhä syvemmälle kulttuuristen vaatimusten kaapuun. Yksilön internetissä antama kuvaus itsestään karkaa yhä kauemmaksi henkilön todellisesta minästä. Toisaalta näiden virtuaali-identiteettejä lähentelevien kuvausten voi olettaa kertovan lähes suoraan kulttuuristamme. Internetin aikakaudella omaelämäkerrallisuuden fakta ja fiktio ovat sekoittuneet ja kietou-

tuneet yhteen entistä voimakkaammin. Goethen elämästä kertomisen tiivistävä ilmaus "taru ja totta" on osuvampi kuin koskaan.

Perinteisesti egodokumentit ovat olleet luonteeltaan yksityisiä ja korkeintaan pienelle yleisölle suunnattuja. Internetin egodokumentit ovat sen sijaan pääasiassa julkisia. Maailma on osittain siirtymässä takaisin antiikin aikaan, jolloin sisäisen ja julkisen minän eroa ei tunnettu. Tuolloin kuitenkin vain lähinnä julkisiksi mielletäviä asioita pidettiin merkityksellisinä. Nykyisin myös sisäisestä ja yksityisestä on tullut julkista. Tämä sisäisen ja julkisen minän ristisiitos on jotain, jolle ei ole historiallista vastinetta. Pelko yksityisyyden menettämisestä on aiheellinen.

Muun elämäkerrallisen lähdeaineiston osalta internet tulee olemaan tulevaisuudessa yhä merkittävämpi tekijä. Internet on verraton väline löytää pieniä ja vähän suurempiakin tiedonmurusia yksilön elämästä. Digitaalisia jalanjälkiämme on helppo seurata, halusimme tai emme. Hakukoneen avulla saa hyvän kuvan siitä, mitä tietoja itsestä on kaikkien saatavilla. Täysin oman lukunsa muodostavat internetin tietoa keräävät tahot. Voidaan vain arvela, missä määrin esimerkiksi yksilön käyttämien IP-osoitteiden verkkoliikenne ja mitä erilaisimpien palveluntarjoajien tietopankkeihin tallentuneet merkinnät toiminnastamme voidaan tuoda tutkimuskäyttöön. On ensisijaisen tärkeää tiedostaa, että tällainen elämän tutkiminen on mahdollista. Edellä esitetyn perusteella elämäkertatutkimuksen tulee osallistua internetiin liittyvien tekijöiden eettisyyttä ja laillisuutta pohtivaan keskusteluun entistä voimakkaammin.

Edellä on kuvattu internetiin liittyviä tekijöitä pääasiassa ongelmalähtöisesti. Näkökulmaa vaihtamalla nykyisyys avautuu vapaan tiedon levittämisen ja individualismin riemuvoittona. Kuka tahansa voi julkaista helposti lähes mitä tahansa ja saada tälle toiminnalleen julkista näkyvyyttä. Yksilön mahdollisuudet toteuttaa sekä etsiä itseään ovat miltei rajattomat. Tässä valossa internet avaa elämäkertatutkimukselle ennennäkemättömiä mahdollisuuksia.

Digitaalisuuteen ja internetiin liittyvien aihepiirien lisäksi elämäkertatutkimuksen tulevaisuutta ovat entistä selvemmin yksilöiden väliseen yhteistyöhön keskittyvät tutkimukselliset näkökulmat. Yksilön ympäriltä löytyy käytännössä aina ryhmä muita yksilöitä. Kaipainen (2008, 289–296) esimerkiksi nostaa toimintaverkostot suurten filosofien tunnustetun nerouden ja ammatillisen menestymisen tärkeimmiksi tekijöiksi. Jos itsenäiseksi ja yksinäi-

seksi usein miellettyä akateemista ajatustyötä tekevien menestyksen taustalta löytyy poikkeuksellisten henkilökohtaisten ominaisuuksien sijaan huomattavasti enemmän muita tekijöitä, voitaneen perustellusti väittää saman toteutuvan myös muilla elämän osa-alueilla. Useita kohdehenkilöitä käsittävien elämäkertaverkostojen tutkiminen saattaa olla yksi elämäkertatutkimuksen tulevaisuuden suuntauksista.

Laajemmassa tieteellisessä keskustelussa elämäkertatutkimus tulee toimimaan edelleen välittäjänä ja edelläkävijänä. Tässä tutkielmassa painotetun monitieteisyyden näkökulman lisäksi elämäkertatutkimus tulee haastamaan edelleen yleisiä tieteen tekemisen näkemyksiä ja käytänteitä. Jos Pitkäniemen (2009) esiin nostama suuntaus vahvistuu, määrällinen analyysi sekä laadullista ja määrällistä yhdistelevät integroivat menetelmät tulevat edelleen säilymään elämäkertatutkimuksen alueella. Integroivien menetelmien kehittäjien on mahdollista saada ajatuksilleen tukea elämäkertatutkimuksesta, joka on aina ollut ja tulee aina olemaan avoin kokeiluille ja jonka historia pitää jo nyt sisällään pitkät perinteet integroivassa tutkimuksessa. Toinen mahdollinen laajempaan keskusteluun linkittyvä aihepiiri on tutkijoiden omien kokemusten aiempaa selkeämpi tutkimuksellinen hyödyntäminen, mikä veisi elämäkertatutkimusta autoetnografisen tutkimuksen suuntaan. Autoetnografisen otteen voi nähdä lisäksi varteenotettavana vaihtoehtona elämäkertatutkimuksen luotettavuuden parantamiseen, sillä se soveltuu hyvin tutkimusprosessin kuvaamiseen.

Tämä pro gradu -tutkielma on ollut tekijälleen pitkä ja työläs prosessi. Tutkielman luonne muotoutui jo varhain teoreettiseksi, koska kysymys siitä, mitä elämäkertatutkimus on ja miten sitä tehdään, vaikutti tutkimisen arvoiselta ja jopa osittain vastaamattomalta. Aihe muotoutui kevään 2011 aikana ja seuraavana syksynä elämäkertatutkimusta käsittelevä kandidaatintutkielma näki päivänvalon. Vaikka aiheen käsitteleminen kandidaatintutkielman rajoissa osoittautui lähes mahdottomaksi, sen tekeminen opetti paljon. Täysipäiväinen työskentely pro gradu -tutkielman parissa alkoi keväällä 2012. Prosessin ensimmäiset kuukaudet täyttyivät lukemisesta ja muistiinpanojen kirjoittamisesta. Suurin pohjatyö on tehty kesällä 2012, mutta sopivaa kirjallisuutta on etsitty ja luettu koko työskentelyprosessin ajan. Suurimmasta osasta työtä varten luetusta ja tärkeäksi koetusta tutkimuskirjallisuudesta – jota on todellisuudessa huomattavasti enemmän kuin työn lopullisia lähteitä – on kirjoitettu muistiinpanot. Tämän lisäksi on tutustuttu moniin lähteisiin, jotka on hylätty syystä tai toisesta jo ennen muistiinpanovaihetta. Valittu työskentelytapa on erittäin työläs, mutta työhön ja työn tekijälle hyvin soveltuva. Valittu työskentelytapa ja aihe ovat edellyttäneet

omistautumista, aikaa ja vaivaa. Kokonaisuuksien hahmottaminen sekä asioiden ja aihepiirien yhdistäminen ei ole ollut helppoa, ja usko tutkielmalle asetetun tavoitteen täyttymisestä on välillä horjunut. Pelko valitun tavan epäonnistumisesta ja liian suuren haasteen alle musertumisesta, on ollut suuri. Muut opiskelijat ja yliopisto-opettajat ovat pitäneet tutkielman aihetta ja tavoitetta erittäin haastavana, mutta kirjoittajan onneksi kukaan ei ole missään vaiheessa kyseenalaistanut tai epäillyt työn mahdollisuutta onnistua. Lisäksi ajatus siitä, että työlle ei löydy suoranaista vastinetta suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta, on rohkaissut yrittämään.

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena oli luoda selkeä kokonaiskuva elämäkertatutkimuksesta. Tutkielman kaltainen yleisesitys on puuttunut suomalaisesta tutkimuskirjallisuudesta. Elämäkertatutkimus on alueena todella laaja, minkä vuoksi yksittäisiin asioihin ja näkökulmiin on ollut tässä tutkielmassa mahdollista syventyä vain vähän. Tutkielma on laadittu yhtenäisen kokonaisuuden ja asetetun tavoitteen ehdoilla. On selvää, että elämäkertatutkimuksen yleisteoksena tutkielma on väistämättä suppea. Pro gradu -tutkielman puitteissa työn laajuutta ja haastavuutta voitaneen silti pitää vähintäänkin riittävänä. Tarkoitus ei ole ollut kirjoittaa tyhjentyvää tietoteosta. Tämän pro gradu -tutkielman on määrä olla tiivis ja helposti lähestyttävä, mutta kattava kokonaisuus, jota elämäkertatutkimuksesta kiinnostunut voi käyttää hyödykseen parhaaksi katsomallaan tavalla. Syrjälän (2010, 258) mukaan jokaisen elämäkertatutkijan on luotava oma narratiivinen metodinsa. Tämä tutkielma ei ole kirjoittajansa narratiivinen metodi, vaan se on apuväline kaikille omaa elämäkertatutkimuksen suuntaansa hakeville. Keskustelu monitieteisestä narratiivisesta elämäkertatutkimuksesta on avattu. Jatkoa odotellaan.

LÄHTEET

- Aejmelaeus, L. 2007. Kristinuskon synty. Johdatus Uuden testamentin taustaan ja sanomaan. Helsinki: Kirjapaja.
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.
- Antikainen, A. 2011. Kasvatussosiologiaa etsimässä. Työelämäkerta. Tampere: Tampere University Press.
- Apitzsch, U. & Siouti, I. 2007. Biographical Analysis as an Interdisciplinary Research Perspective in the Field of Migration Studies. Research Integration -projektin julkaisuja. Frankfurt am Main: Johan Wolfgang Goethe Universität and The University of York.
- Arvidsson, A. 1998. Livet som berättelse. Studier i levnadshistoriska intervjuer. Lund: Studentlitteratur.
- Atkinson, R. 1998. The Life Story Interview. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage.
- Atkinson, R. 2002. The Life Story Interview. Teoksessa J.F. Gubrium & J.A. Holstein (eds.) Handbook of Interview Research. Context & Method. Thousand Oaks, London and New Delhi: Sage, 121–140.
- Bertaux, D. 1981. From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice. Teoksessa D. Bertaux (ed.) Biography and Society. The Life History Approach in the Social Sciences. London: Sage, 29–45.
- Bertaux, D. 1995. Elämänmetsästäjät – yritys ryhmäkuvaksi. Teoksessa E. Haavio-Mannila, T. Hoikkala, E. Peltonen & A. Vilkkö (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Gaudeamus: Helsinki, 53–58.
- Bertaux, D. & Kohli, M. 1984. The Life Story Approach: A Continental View. Annual Review of Sociology 10, 215–237.
- Bourdieu, P. 1998. Järjen käytännöllisyys. Tampere: Vastapaino.
- Bruner, E.M. 1986. Experience and Its Expressions. Teoksessa V.W. Turner & E.M. Bruner (eds.) The Anthropology of Experience. Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 3–30.
- Bruner, J. 1986. Actual Minds, Possible Worlds. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Bruner, J. 1987/2004. Life as Narrative. Social Research 71 (3), 691–710.
- Caine, B. 2010. Biography and History. New York: Palgrave Macmillan.
- Czarniawska, B. 2004. Narratives in Social Science Research. London, Thousand Oaks and New Delhi: Sage.

- Denzin, N.K. 1997. Biographical Research Methods. Teoksessa L.J. Saha (ed.) *International Encyclopedia of the Sociology of Education*. Oxford: Pergamon, 282–288.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2005. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Goodley, D., Lawthom, R., Clough, P. & Moore, M. 2004. *Researching Life Stories. Method, theory and analyses in a biographical age*. London and New York: RoutledgeFalmer.
- Goodson I. & Sikes, P. 2001. *Life history research in educational settings. Learning from lives*. Buckingham and Philadelphia: Open University Press.
- Hamilton, N. 2007. *Biography. A Brief History*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Harnett, P. 2010. Life history and narrative research revisited. Teoksessa A.-M. Bathmaker & P. Harnett (eds.) *Exploring Learning, Identity & Power through Life History & Narrative Research*. London and New York: Routledge, 159–170.
- Hatakka, M. 2007. Elämäkerrallinen sovinto. Teoksessa S. Knuutila & U. Piela (toim.) *Menneisyys on toista maata*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–45.
- Hatch, J.A. & Wisniewski, R. 1995. Life history and narrative: questions, issues, and exemplary works. Teoksessa J.A. Hatch & R. Wisniewski (eds.) *Life History and Narrative*. London & Washington D.C.: The Falmer Press, 113–135.
- Heikkinen, H.L.T. 2002. Whatever is narrative research? Teoksessa R. Huttunen, H.L.T. Heikkinen & L. Syrjälä (eds.) *Narrative Research. Voices of Teachers and Philosophers*. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 13–28.
- Heikkinen, H.L.T. & Huttunen, R. 2002. Tulla siksi mitä olen? Teoksessa H.L.T. Heikkinen & L. Syrjälä (toim.) *Minussa elää monta tarinaa. Kirjoituksia opettajuudesta*. Helsinki: Kansanvalistusseura, 163–183.
- Hinkkanen, M.-L. 1997. Oman elämänsä sankaritar? Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia. Teoksessa E. Kuparinen (toim.) *Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Turku: Turun yliopiston historian laitos, 123–132.
- Honkonen, R. 1995. Elämäkerrallinen lähestymistapa opiskelijatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa J. Nieminen (toim.) *Menetelmävalintojen viidakossa. Pohdintoja kasvatuksen tutkimuksen lähtökohdista*. Tampere: Tampereen yliopisto, 167–191.
- Horsdal, M. 2012. *Telling Lives. Exploring dimensions of narratives*. London and New York: Routledge.
- Huotelin, H. 1992. Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut. Esimerkkitapauksena "Koulutuksen merkitystä etsimässä" -projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* 46.

- Huotelin, H. 1996. Menetelmällisiä lähtökohtia elämäkertatutkimukseen. Teoksessa A. Antikainen & H. Huotelin (toim.) *Oppiminen ja elämänhistoria*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu, 13–42.
- Hynninen, A. 2011. Elämää kerroksittain. Arkistokirjoittamisen kontekstualisointi. Teoksessa S. Lakomäki, P. Latvala & K. Laurén (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 259–295.
- Hyvärinen, M. 2006. Kerronnallinen tutkimus.
http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf [luettu 2.4.2013]
- Hyvärinen, M. & Löyttyniemi, V. 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvoori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Hänninen, V. 2008. Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa A.-M. Pietilä & H. Länsimies-Antikainen (toim.) *Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä*. Kuopio: Kuopion yliopisto, 121–137.
- Johansson, A. 2005. *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Kaipainen, P. 2008. Suurten ajattelijoiden elämäkerrat ja elämänpolut. Bertrand Russelin, Ludwig Wittgensteinin ja Georg Henrik von Wrightin elämäkerrat bourdieulais-pragmatististen ja latourilaisten näkökulmien vertailussa. Turun yliopisto. Koulutus- sosiologian tutkimuskeskuksen raportti 74.
- Karjalainen, P.T. 2006. Topobiografisen paikan tulkinta. Teoksessa S. Knuutila, P. Laaksonen & U. Piela (toim.) *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 83–92.
- Karlsson, M. 2012. "...och lärarutbildningen hade vi ju inte ett dugg med att göra". Sociala kategorier och identiteter i livsberättelseforskning. Teoksessa M. Karlsson & H. Pérez Prieto (red.) *Livsberättelser: mening och identitet i tid och rum*. Karlstad University Studies 2012:8, 75–84.
- Keravuori, K. 2011. Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina. Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa. Teoksessa M. Leskelä-Kärki, A. Lahtinen & K. Vainio-Korhonen (toim.) *Kirjeet ja historian tutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 163–191.
- Klinge, M. 2003. Kansallisbiografia. Muistamisen arvoiset. *Historiallinen aikakauskirja* 101 (2), 290–300.
- Kuula, A. & Tiitinen, S. 2010. Eettiset kysymykset ja haastattelujen jatkokäyttö. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 446–459.

- Kõresaar, E., Kuutma, K. & Lauk, E. 2009. The Twentieth Century as a Realm of Memory. Teoksessa E. Kõresaar, E. Lauk & K. Kuutma (eds.) *The Burden of Remembering. Recollections & Representations of the 20th Century*. Helsinki: Finnish Literature Society, 9–34.
- Laine, M. 2007. *Kriminologia ja rankaisun sosiologia*. Helsinki: Tietosanoma.
- Lamarque, P. 2007. On the Distance between Literary Narratives and Real-Life Narratives. Teoksessa D.D. Hutto (ed.) *Narrative and Understanding Persons*. Cambridge: Cambridge University Press, 117–132.
- Lassiter, L. E. 2005. *The Chicago Guide to Collaborative Ethnography*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lewis, D. 2008. Using Life Histories in Social Policy Research: The Case of Third Sector/Public Sector Boundary Crossing. *Journal of Social Policy* 37 (4), 559–578.
- Leskelä-Kärki, M. 2001. Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen ihmisen historian kirjoittamisen ongelma. Teoksessa J. Kalela & I. Lindroos. (toim.) *Jokapäiväinen historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 98–120.
- Leskelä-Kärki, M. 2002. ”Merkillisten naisten elämän ja työn kuvaaja”. Helmi Krohn elämäkerturina. *Historiallinen aikakauskirja* 100 (4), 384–396.
- Leskelä-Kärki, M. 2009. Kerrotuksi tulemisen kaipuu: elämäkerta historiankirjoituksen lajina. <http://www.enorssi.fi/enorssi-verkosto/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kerrotuksi-tulemisen-kaipuu-elamankerta-historiankirjoituksen-lajina-maarit-leskela-karki> [luettu 12.4.2013]
- Leskelä-Kärki, M. 2012. Samastumisia ja etäännyttämiä. Elämäkerta historiantutkimuksen kysymyksenä. Teoksessa A. Nivala & R. Mähkä. (toim.) *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: k&h-kustannus, 25–48.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. 1998. *Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation*. London: Sage.
- Linde, C. 1993. *Life Stories. The Creation of Coherence*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Luttrell, W. 2005. "Good Enough" Methods for Life-Story Analysis. Teoksessa N. Quinn (ed.) *Finding Culture in Talk. A collection of methods*. New York: Palgrave Macmillan, 243–268.
- Marotzki, W. 1999. Forschungsmethoden und -methodologie der Erziehungswissenschaftlichen biographieforschung. Teoksessa H.-H. Krüger & W. Marotzki (Hrsg.) *Handbuch erziehungswissenschaftliche Biographieforschung*. Opladen: Leske + Budrich, 109–133.

- Maynes, M.J., Pierce, J.L. & Laslett, B. 2008. *Telling Stories. The Use of Personal Narratives in the Social Sciences and History*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Miller, R.L. 2000. *Researching Life Stories and Family Histories*. London: Sage.
- Mäkelä, P. 2006. Mene lähelle, näe kauas. Henkilöllisen kohteensa ylittävästä problematiikasta ja sen tavoittamisesta temaattisessa biografiatutkimuksessa. Teoksessa R. Kurth & T. Soikkanen (toim.) *Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle*. Turku: Poliittisen historian laitos, 264–286.
- Numminen, M. 1987. Elämäkerrallinen lähestymistapa. Metodologista tarkastelua erityisesti konstruktivismiin näkökulmasta. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lisensiaatintutkimus.
- Oakley, A. 2010. The social science of biographical life-writing: some methodological and ethical issues. *International Journal of Social Research Methodology* 13 (5), 425–439.
- Paananen, S. 2008. Saksalainen elämäkertametodologia oppimisen tutkimuksessa. Teoksessa R. Kaasila, R. Rajala & K.E. Nurmi (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 19–39.
- Perho, H. & Korhonen, M. 2008. Elämäntarinat keski-ikäen kynnyksellä ja niiden yhteyden elämäkokemuksiin ja persoonallisuuden piirteisiin. *Psykologia* 43 (5), 351–369.
- Pitkäniemi, H. 2009. Integroiva metodologia opetuksen tutkimuksen näkökulmasta. *Kasvatus* 40 (4), 328–340.
- Platon. 1981. *Valtio*. Helsinki: Otava.
- Polkinghorne, D.E. 1995. Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa J.A. Hatch & R. Wisniewski (eds.) *Life History and Narrative*. London and Washington D.C.: The Falmer Press, 5–23.
- Posing, B. 2013. *Biography: Historical*. <http://www.posing.dk/pdf/historicalbio.pdf> [luettu 3.4.2013]
- Pöysä, J. 2011. Tekstin ajat. Tulkintoja muistelukirjoitusten temporaalisuudesta. Teoksessa S. Lakomäki, P. Latvala & K. Laurén (toim.) *Tekstin rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 316–348.
- Pöysä, J. & Timonen, S. 2004. Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvot? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. Teoksessa T. Kurki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 218–254.

- Rahkonen, K. 1995. Elämäkerta: Tarua ja totta. Teoksessa E. Haavio-Mannila, T. Hoikkala, E. Peltonen & A. Vilkkonen (toim.) Kerro vain totuus. Elämäkertatutkimuksen omaelämäkerrallisuus. Helsinki: Gaudeamus, 142–156.
- Relph, E. 1996. Place. Teoksessa I. Douglas, R.J. Huggett & M. Robinson (eds.) *Companion Encyclopedia of Geography: The Environment and Humankind*. London: Routledge, 906–922.
- Ricœur, P. 1984. *Time and Narrative, Volume I*. Chicago: Chicago University Press.
- Roberts, B. 2011. *Biographical Research*. Maidenhead: Open University Press.
- Roesler, C. 2006. A narratological methodology for identifying archetypal story patterns in autobiographical narratives. *Journal of Analytical Psychology* 51 (4), 574–586.
- Roos, J.P. 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Roos, J.P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan – Elämäntapaa etsimässä 2. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J.P. & Vilkkonen, A. 1988. Suomalaisten elämä elämäkertakilpailun valossa. Teoksessa J.P. Roos. *Elämäntavasta elämäkertaan – Elämäntapaa etsimässä 2*. Helsinki: Tutkijaliitto, 155–200.
- Rosenthal, G. 1993. Reconstruction of Life Stories. Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Research. Teoksessa R. Josselson & A. Lieblich (eds.) *The Narrative Study of Lives, Volume I*. London: Sage.
- Rosenthal, G. 2004. Biographical research. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J.F. Gubrium & D. Silverman (eds.) *Qualitative Research Practise*. London: Sage, 48–64.
- Sallila, P. 2004. Yli 130 vuotta sivistystyötä.
<http://www.kansanvalistusseura.fi/?action=juttu&ID=16&valittu=3> [luettu 4.9.2012]
- Schütze, F. 2008a. Biography Analysis on the Empirical Base of Autobiographical Narratives: How to Analyse Autobiographical Narrative Interviews – Part one. *European Studies on Inequalities and Social Cohesion* 2008 (1). Institute of Sociology, University of Łódź: Łódź University Press, 152–242.
- Schütze, F. 2008b. Biography Analysis on the Empirical Base of Autobiographical Narratives: How to Analyse Autobiographical Narrative Interviews – Part two. *European Studies on Inequalities and Social Cohesion* 2008 (2). Institute of Sociology, University of Łódź: Łódź University Press, 5–77.
- Simula, A. 2008. Emotionaalisen intensiteetin vaikutus autobiografisten tapahtumien muistamiseen. *Psykologia* 43 (1), 18–26.
- Sikes, P. 2010. The ethics of writing life histories and narratives in educational research. Teoksessa A.-M. Bathmaker & P. Harnett (eds.) *Exploring Learning, Identity and*

- Power through Life History & Narrative Research. London and New York: Routledge, 11–24.
- Smith, S. & Watson, J. 2010. Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Soikkanen, T. 2006. Kaksi lukutapaa. Teoksessa R. Kurth & T. Soikkanen (toim.) Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku: Poliittisen historian laitos, 3–4.
- Suoranta, J. 2011. C. W. Mills – sosiologisen tiedon, vallan ja eliittien kriitikko. https://docs.google.com/document/preview?id=13nDVcxUyF6IDpkFosyI7YvJXiOQ_UuYwf6-WVdt08pRQ [luettu 1.4.2013]
- Syrjälä, L. 2010. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 247–261.
- Taira, T. 2004. Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksia. Teoksessa T. Kurki (toim.) Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 40–64.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Vilkko, A. 1998. Kodiksi kutsuttu paikka. Tapausanalyysi naisen ja miehen omaelämäkertoista. Teoksessa M. Hyvärinen, E. Peltonen & A. Vilkko (toim.) Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa. Tampere: Vastapaino, 27–72.
- Voutilainen, T. 2010. Yliopistojen asiakirjahallinnon oikeudellisia kysymyksiä. Edilex 2010/31.
- Yow, V. R. 2005. Recording Oral History. A Guide for the Humanities and Social Sciences. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Östman, S. 2008. Elämäjulkaiseminen – omaelämäkerrallisten traditioiden kuopus. Elore 15 (2).